

**Міністерство освіти і науки України
Одеський національний технологічний університет
Кафедра туристичного бізнесу та рекреації**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: Особливості організації оглядової екскурсії для школярів 10-11 класів по місту Стамбул

Здобувачки Алли МАЗУЛІНОЇ

4 курсу групи МТ-44

Керівник/и: Ірина КРУПІЦА
Вячеслав ІВАНЧЕНКОВ

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від «06» лютого 2023 р., протокол №69-03

Завідувачка кафедри ТБ та Р _____ Наталя ДОБРЯНСЬКА
(підпис)

Одеса – 2023 рік

Бланк завдання на КРБ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	Технології вина та туристичного бізнесу
Кафедра	Туристичного бізнесу та рекреації
Ступінь вищої освіти	Бакалавр
Спеціальність	242 Туризм
Освітня програма	Міжнародний туризм

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав.кафедри ТБ та Р
Наталя ДОБРЯНСЬКА

« _____ » _____ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Мазуліної Алли Миколаївни
ПІБ

1. Тема роботи : Особливості організації оглядової екскурсії для школярів 10-11 класів по місту Стамбул

Затверджена наказом ОНТУ від 06.02. 2023 р. наказ № 69-03

2. Термін здачі здобувачем закінченої роботи «23» червня 2023 р.

3. Вихідні дані роботи: монографії, підручники, навчальні посібники, законодавчі та нормативні акти, первинні документи, звіти туристичних підприємств, статистична звітність.

4. Перелік питань, які потрібно розробити

РОЗДІЛ 1. Організація еногастрономічних турів

РОЗДІЛ 2. Аналіз використання та розвитку туристичного потенціалу Вірменії для організації винних турів

РОЗДІЛ 3 Розробка та просування туру "Вірменські таємниці"

Перелік графічного матеріалу: Презентація до кваліфікаційної роботи бакалавра (22 слайди).

6. Консультанти по роботі із зазначенням розділів роботи(для кваліфікаційної роботи бакалавра):

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 3			

7. Дата видачі завдання – «15» лютого 2023 р.

Керівник / ки _____ Ірина КРУПІЦА
 _____ В'ячеслав ІВАНЧЕНКОВ
 (підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Алла МАЗУЛІНА
 (підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Термін виконання етапів роботи
1	Аналіз літературні та інші джерела з проблеми дослідження	15.02.2023 – 20.02.2023
2	Обґрунтування об'єкта, предмета дослідження, формулювання завдання і мети. Написання вступу.	20.02.2023 – 23.02.2023
3	Збір інформації, написання 1-го розділу	24.02.2023 – 20.03.2023
4	Збір інформації, написання 2 та 3 розділу	21.03.2023 – 10.04.2023
5	Узагальнення висновків, оформлення роботи відповідно вимог, формування списку літератури	11.04.2023 – 27.04.2023

Здобувач (ка) _____ Алла МАЗУЛІНА
 підпис

Керівник (ки) роботи _____ Ірина КРУПІЦА
 _____ В'ячеслав ІВАНЧЕНКОВ
 підпис

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач-дипломник _____ Алла МАЗУЛІНА
 підпис

АНОТАЦІЯ

докваліфікаційної роботи бакалавра

Робота містить 71 сторінку, 2 таблиці, 30 рисунків, список літератури з 23 найменувань, 2 додатків.

Метою виконання роботи є роботи комплексне дослідження особливостей організації та проведення туристичних чи екскурсійних поїздок різними віковими категоріями дітей та молоді у Стамбул.

Об'єктом дослідження виступає місто Стамбул, як екскурсійне місце.

Основним завданням роботи є розробка екскурсії до м. Стамбул для школярів 10-11 класів.

Об'єктом аналізу, узагальнень і дослідження виступають шкільні екскурсії.

Завданням роботи передбачено дослідити поняття екскурсійного туризму, дослідити туристичний потенціал міста Стамбул, охарактеризувати основні туристичні локації, створити екскурсію для школярів 10-11 класів.

За результатами виконаної роботи сформульовані висновки, в яких представлена екскурсія визначними пам'ятками міста Стамбул, представлено схему маршруту, розроблено технологічну карту екскурсії, розраховано вартість екскурсії, визначено особливості організації екскурсії для школярів.

Одержані результати можуть бути використані школами для організації подорожей, інформаційними туристичними центрами м. Стамбул для розширення туристичних пропозицій.

Рік захисту роботи 2023

ABSTRACT

bachelor's qualification work

The work contains 71 pages, 2 tables, 30 figures, a bibliography of 23 titles, 2 applications.

The purpose of the work is to conduct a comprehensive study of the peculiarities of organizing and conducting tourist or excursion trips for children and youth of different age groups to Istanbul.

The object of the study is the city of Istanbul, as an excursion destination.

The main task of the work is the development of an excursion to the city of Istanbul for schoolchildren of grades 10-11.

School excursions are the object of analysis, generalizations and research.

The task of the work is to investigate the concept of excursion tourism, to investigate the tourist potential of the city of Istanbul, to characterize the main tourist locations, to create an excursion for schoolchildren of grades 10-11.

Based on the results of the completed work, conclusions were formulated, in which a tour of the landmarks of Istanbul was presented, a route scheme was presented, a technological map of the tour was developed, the cost of the tour was calculated, and the peculiarities of the organization of the tour for schoolchildren were determined.

The obtained results can be used by schools to organize trips, informational tourist centers of Istanbul to expand tourist offers.

The year of job protection is 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1	
Організація екскурсії для школярів.....	9
1.1. Сутність шкільних екскурсій.....	9
1.2. Функції та ознаки екскурсії.....	14
1.3. Туристичні формальності організації шкільних екскурсій з України до Туреччини.....	16
1.4. Туреччина як туристична приваблива країна для організації Подорожей.....	18
Висновки до 1 розділу.....	23
РОЗДІЛ 2	
Аналіз використання та розвитку потенціалу м. Стамбул.....	24
2.1. Загальна характеристика міста Стамбул.....	24
2.2. Структура турресурсів м. Стамбул.....	32
2.3. Аналіз розвитку туристичного потенціалу м. Стамбул.....	47
Висновки до 2 розділу.....	61
РОЗДІЛ 3	
Розробка оглядової екскурсії для школярів 10-11 класів по місту Стамбул...62	
3.1. Особливості організації оглядової екскурсії для школярів 10-11 класів.....	62
3.2. Розробка маршруту та технологічної карти екскурсії для школярів 10-11 класів по місту Стамбул.....	63
3.3 Розрахунок вартості екскурсії.....	68
Висновки до 3 розділу.....	68
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ	

Вступ

Сучасна освіта в Україні не можлива без позакласної та краєзнавчої роботи у школі. Одним з найкращих та найпопулярніших видів такої діяльності є туризм. Подорожі та екскурсії можуть використовуватись як важливий педагогічний інструмент для різностороннього впливу на учнів. Під час подорожі вчитель має змогу побачити весь побут школярів, їх виховання, ментальність, комунікабельність, емоційність. У звичайному шкільному житті таких можливостей не виникає. Під час вибору маршруту та тривалості подорожі для дітей вчителі та батьки повинні враховувати не лише краєзнавчі та пізнавальні фактори, але й фінансові та транспортні обмеження, зумовлені віком учнів. Це ж стосується і молоді, проте тут також враховується сімейний та фінансовий стан.

Враховання вікових особливостей туристів дуже важливе під час організації краєзнавчої діяльності. Воно дає змогу вчителям, турагентам, гідам розробити найбільш сприятливий розпорядок дня, графік походу, обмежувати навантаження в дорозі чи на туристичних об'єктах, визначити норми екскурсій, відпочинку, харчування, тощо. Вікові та сімейні особливості туристів зобов'язали ретельно підходити до питання вибору форми і методів краєзнавчої та пізнавальної діяльності, маршруту поїздки та розкладу її проведення.

Екскурсійний туризм – це один з різновидів туристичної галузі, подорожі з метою ознайомлення з пам'ятками історії та культури, природними пам'ятками, музеями, театрами, традиціями народів на певній території. Відповідно, внутрішній екскурсійний туризм – це один з різновидів туристичної галузі даної країни, подорожі всередині цієї країни з метою ознайомлення з її пам'ятками історії та культури, природними пам'ятками, музеями, театрами, народними традиціями.

Діяльність екскурсійного туризму полягає в організації турів історичної, культурної, пізнавальної спрямованості.

Такі тури розробляються туристичними агентствами і операторами і можуть представляти різні тематики в залежності від кола інтересів потенційних туристів. Наприклад, це можуть бути літературні тури по місцях життя відомих поетів і письменників, історичні тури по місцях, пов'язаних з певними подіями минулого. Також дуже популярні тури з вивченням архітектурних особливостей міст і країн, фольклорні тури, тури з відвідуванням картинних галерей, а також тури будь-якої іншої тематики, цікаві певному колу людей.

Вивченню загальних питань і досліджень шкільного та молодіжного туризму присвячено праці багатьох учених, зокрема О.В. Колотухи, В.М. Кулікова, В.К. Федорченка, В.В. Обозного, І.Я. Коцана, О.О. Остапця, та ін. Класифікували та систематизували різні туристичні категорії у своїх працях такі науковці, як С.П. Кузик, Ю.А. Грабовський, О.О. Бейдик, О.О. Любіцева, Г.П. Горбань, О.В. Скалій, В.К. Кіптенко, М.П. Крачило, Т.Г. Сокол, М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження особливостей організації та проведення туристичних чи екскурсійних поїздок різними віковими категоріями дітей та молоді у Стамбул.

Об'єктом дослідження виступає місто Стамбул, як екскурсійне місце.

Основним завданням роботи є розробка екскурсії до м. Стамбул для школярів 10-11 класів.

РОЗДІЛ 1

Організація екскурсії для школярів

1.1. Сутність екскурсій для школярів

Слово «екскурсія» походить від латинського «*excursio*» - поїздка. З самого початку екскурсія була лише прогулянкою, що мала практичні цілі, наприклад, вихід за місто на пошук і збирання лікарських трав та ін. Саме в такому розумінні тлумачив це слово у 1882 р. у своєму словнику В. Даль: «Екскурсія - прогулянка, вихід на пошук чогось, для збирання трав та ін.» На цей час за поняттям «екскурсія» закріплюються такі характеристики, як цілеспрямованість, тобто відвідування певних місць з конкретною метою, та невіддалений і короткотривалий характер поїздки чи прогулянки.

З часом екскурсія залучається до навчального процесу в школі. Зокрема, для розкриття теми «природа рідного краю» вчитель виводить учнів з класу «на вулицю». У цій ситуації чітко виявляються основні ознаки екскурсії:

- по-перше, з'являється пізнавальна ціль. Процес пізнання не лише стає головним завданням екскурсії, але й набуває таких характеристик, як тематична спрямованість, унаочнення, тобто поєднання показу та розповіді;

- по-друге, вимальовуються основні дійові особи: з одного боку, це вчитель, який скеровує процес пізнання, - прототип екскурсовода, з іншого - учні, на яких спрямований пізнавальний процес. Недаремно чисельність екскурсійної групи така ж, як і шкільного класу, - від 15 до 30 осіб, а мінімальна тривалість екскурсії - 45 хв. Пізнавальна ціль знайшла своє відображення в настільному енциклопедичному словнику за авторством Граната 1895 року видання: «Екскурсія - поїздка з навчальною або науковою метою».

У 1916 році з'їзд директорів і викладачів Київського навчального округу у своїх резолюціях указав на необхідність залучення до місцевих екскурсій усіх учнів. Екскурсія перетворилася на обов'язкову форму роботи з учнями в навчальних закладах, відтоді вона існує як одна із форм уроку.

Проте це не була ще екскурсія в сучасному розумінні. Такою вона стала після того, як перетворилася на одну із форм організації дозвілля. Поруч із пізнавальною

ціллю з'являється мета відпочинку. Як наслідок, науково-освітній характер пізнання трансформується в культурно-просвітницький, що висуває до екскурсії нові вимоги: пізнавальний процес повинен задовольняти потребу в активному відпочинку, забезпечувати розширення світогляду, збагачувати духовний світ людини. Ключовою вимогою до екскурсії стає те, що вона повинна бути «цікавою». Це забезпечується відповідними об'єктами пізнання: ними стають визначні пам'ятки (російською «достопримечательности»); також інтерес до об'єкту має утримуватися за допомогою відповідних методів екскурсійного пізнання.

Саме з таким змістом екскурсія увійшла в туризм. Сьогодні вона є однією з основних послуг туристичного продукту та невід'ємною складовою пізнавального туризму.

«Екскурсія - форма і метод набуття знань та організації дозвілля. Передбачає відвідування визначних місць та об'єктів, їх пізнання під керівництвом фахівця-екскурсовода».

В англomовному середовищі замість слова «екскурсія» набуло поширення словосполучення «тур з гідом» (guided tour). В основному воно має такий самий зміст. Зокрема, в енциклопедичному словнику «Macmillan Dictionary» це поняття тлумачиться як короткочасна мандрівка до місць і споруд з особою, яка розповідає про побачене.

Отже, впродовж свого становлення розглядане поняття еволюціонувало та набувало сучасного змісту. В даний час екскурсія виступає чимось закінченим, цілісним, що має свої специфічні функції й ознаки, своєрідну індивідуальну методикку. Значною мірою вона збагатилася за змістом, формами проведення і методикою подання матеріалу. Шлях становлення поняття «екскурсія» наведений у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Цілі	Завдання	Форми проведення
Прикладна	Пошук лікарських трав, ягід, грибів, фруктів	Прогулянка
Навчальна	Засвоєння учнями тематичних знань зі	Урок поза класним

	шкільного предмета (географії та історії рідного краю тощо)	приміщенням
Наукова	Пошук експонатів для краєзнавчого музею	Експедиція
Культурно-просвітницька та організація дозвілля	Розширення загального світогляду людини, ознайомлення з визначними місцями та пам'ятками, набуття знань у поєднанні з активним відпочинком	Бесіда в туристському поході, шляхова екскурсійна інформація, оглядова і тематична екскурсії

Сьогодні екскурсія - це процес пізнання людиною навколишнього світу, що передбачає ознайомлення з об'єктами «наживо», тобто в місцях їхнього розташування. При цьому огляд пам'яток відбувається під керівництвом кваліфікованого фахівця - екскурсовода та супроводжується його розповіддю. Процес пізнання на екскурсії підпорядкований завданню розкриття певної теми. Екскурсовод передає аудиторії бачення об'єкта, оцінку визначного місця, розуміння історичної події. Йому не байдуже, що побачать екскурсанти, як вони зрозуміють почуте. Він своїми поясненнями підводить екскурсантів до необхідних висновків і оцінок, досягаючи тим самим потрібної мети.

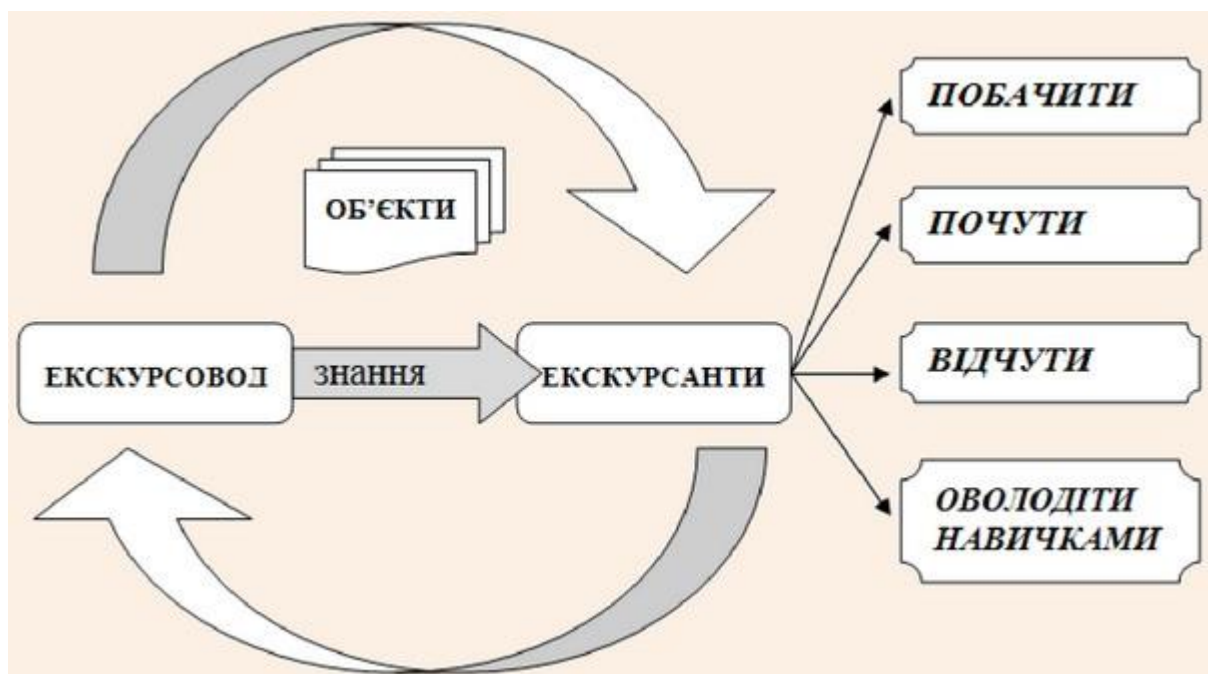

Рис. 1.1. Схема екскурсійного пізнання

У процесі пізнання екскурсовод допомагає екскурсантам:

- побачити об'єкти, на основі яких розкривається тема;
- почути необхідну інформацію про ці об'єкти;
- усвідомити значення подій та відчувати потрібні емоції;
- опанувати практичні навички самостійного спостереження й аналізу екскурсійних об'єктів.

Екскурсія, як вид діяльності, розглядається як поєднання взаємозалежних і взаємозумовлених дій. Вони досить різноманітні - пересування групи по маршруту, обхід і спостереження об'єктів, пояснення побаченого. Поради екскурсовода роблять дії екскурсантів цілеспрямованими й усвідомленими.

Екскурсійна діяльність відбувається з двох сторін:

- з боку екскурсантів - це спостереження і зорове дослідження об'єктів, сприйняття та розуміння почутого. Однак варто розуміти, що ця діяльність, здебільшого, сприймається екскурсантами як активний відпочинок. Тому не можна їх перевантажувати та вимагати від них надмірних зусиль для засвоєння нових знань;
- з боку екскурсовода - це професійна діяльність, що передбачає взаємодію з аудиторією та організацію пізнавального процесу на екскурсії. Вона включає також підготовчий етап: вибір теми та відповідних об'єктів, прокладання маршруту, укладання тексту та методичної розробки.

Екскурсія є формою прямого спілкування, що передбачає взаємозв'язок і взаємодію суб'єктів (екскурсовода й екскурсантів) на основі їх спільної комунікативної діяльності. При такому спілкуванні не лише здійснюється обмін інформацією, але й формується спільність почуттів і настроїв, досягається взаєморозуміння, в результаті чого відбувається засвоєння знань. Головний тут зворотний зв'язок, що проявляється в реакції екскурсантів на процес комунікації, з якої видно, чи досягає екскурсовод свої мети, чи потрібно з його боку внести корективи у процес комунікації.

Знання основ психології й педагогіки допомагає екскурсоводові правильно організувати пізнавальний процес на екскурсії. Практично спілкування є комунікативною фазою його діяльності.

Комунікативний компонент - важлива частина професійної майстерності екскурсовода. Ефективність його роботи визначається не тільки глибокими знаннями теми, умінням використовувати екскурсійну методику, але й здатністю налагодити процес спілкування з аудиторією, методистами музею, водієм автобуса та іншими учасниками екскурсійного процесу. Важливу роль у спілкуванні відіграють такі якості, як люб'язність, щирість, увічливість, толерантність, уміння вести нормальний діалог і розв'язувати конфліктні ситуації та ін. Водночас не можна віддавати ініціативу в спілкуванні в «руки аудиторії». Екскурсовод завжди повинен тримати комунікаційний процес під своїм контролем.

Прагнучи підвищити ефективність комунікаційного процесу, екскурсовод використовує різні варіанти. Зосереджуючись на розповіді, роблячи її більш значущою, екскурсовод мимоволі перетворюється на лектора, зводячи роль аудиторії до пасивного сприйняття побаченого й почутого. Ефективніший варіант, коли екскурсовод організовує огляд об'єктів так, щоб забезпечити чіткий порядок їх спостереження, а за допомогою розповіді об'єднує все побачене в одну «історію». Роблячи конкретні пояснення, він скеровує увагу групи, викликає інтерес, змушує розміркувати та, зрештою, підводить до потрібних оцінок і висновків. Так відбувається за умови, коли екскурсанти зайняті активним сприйняттям.

У практичній діяльності екскурсія розглядається в кількох аспектах:

- як самостійна форма виховання або складова частина інших форм виховання (патріотичного, трудового, естетичного);
- як одна з форм навчання або складова частина інших форм пізнання;
- як форма роботи з масовою аудиторією;
- як епізодичний (разовий) захід, частина тематичного циклу, а також як один із щаблів пізнання;
- як форма міжособистісного спілкування екскурсовода з групою, екскурсантів один

з одним у ході пізнання об'єктів;

- як форма поширення наукових знань, ідейного виховання;
- як форма організації культурного дозвілля;
- як складова частина організованого туризму.

Найбільш адекватне уявлення про екскурсію дає поєднання кількох аспектів. Розгляд крізь призму одного з них не дозволяє виявити сутності поняття екскурсії [1].

1.2. Функції та ознаки екскурсії

Функція пізнання є провідною для екскурсії. Вона спрямована на формування нових знань науково-популярного характеру. Принцип науковості передбачає достовірність матеріалу. Усі факти, події, теоретичні положення подаються в науковому трактуванні, одержують висвітлення з урахуванням досягнень тих галузей сучасної науки, до яких вони мають відношення.

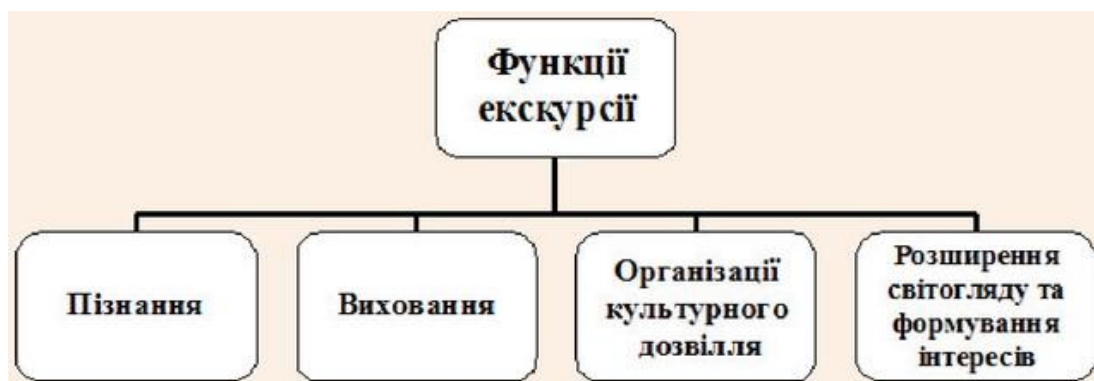

Рис. 1.2. – Функції і ознаки екскурсії

Достовірність знань вимагає від екскурсовода кропіткої роботи при написанні індивідуального тексту. Він повинен користуватися лише науковими чи науково-популярними джерелами, матеріалами відомих авторів, чия компетентність не викликає сумніву. Неприпустиме використання анонімних матеріалів з «Інтернету», також не варто довіряти невідомим авторам. При підготовці тексту екскурсовод може звертатися за консультаціями до експертів, у т.ч. із проханням «переглянути текст екскурсії».

Однак текст екскурсії може містити й «не наукову» інформацію. Найчастіше - це легенди, міфи, вірування, цитати з художніх творів. Екскурсовод (наприклад, зі словами «існує така легенда») має наголошувати на характері цієї інформації. Такі речі зазвичай цікаві для екскурсантів і добре ними сприймаються. Тому розповідь бажано розбавляти легендами, міфами, цитатами та ін. Часто вони забезпечують перепочинок у пізнанні складнішого, наукового за змістом матеріалу, тим самим поліпшуючи його сприйняття.

Популярність наукових знань полягає в тому, що вони мають бути присвячені тематиці, цікавій широкому загалу. Екскурсійною методикою такі теми вже окреслені - вони знайшли своє відображення у класифікації екскурсій за змістом: культурно-релігійна, історична, природознавча, мистецтвознавча, літературна, виробнича, архітектурна тематики. Детально вони розглядатимуться пізніше.

Тематична спрямованість знань зводиться до того, що весь матеріал підпорядковується єдиному завданню - розкриттю теми. Завдяки цьому знання набувають системного характеру, тобто подаються як єдине ціле. На одній екскурсії може розкриватися кілька тем одразу (наприклад, на оглядовій), однак все одно вони повинні переплітатися, ув'язуватися між собою.

Процес пізнання на екскурсії вимагає завершеності в розкритті теми. Так, шкільний вчитель на уроці може почати тему, але, не встигнувши її розкрити, скаже: «Ми закінчимо наступного разу». В екскурсовода ж такої можливості не буде. Тому він зобов'язаний розкрити тему до кінця за відведений для екскурсії час. Тут потрібно уникати поширених помилок, коли на початку екскурсовод зі свіжими силами надто розлого розповідає, а наприкінці, часто біля найцікавіших об'єктів, поспішає, «жужмить» розповідь, навіть упускає деякі важливі питання, аби тільки встигнути.

Принцип популярності також передбачає, що знання повинні бути доступними. Це означає, що для їх сприйняття екскурсантам не потрібна попередня підготовка. Успіх екскурсії залежить від того, наскільки зрозуміло викладається матеріал, наскільки його зміст сприймається аудиторією. І це визначається не тільки

складністю самого тексту, але й науково-освітнім рівнем екскурсантів, особливо їх професійною освітою - якщо вона збігається з тематикою екскурсії, то розповідь може містити глибший аналіз, спиратися на складні поняття, активно використовувати терміни без тлумачення тощо. Якщо ж це діти, розповідь повинна бути простою і нею не варто зловживати. Залежно від аудиторії, текст екскурсії має три рівні складності: для дітей, для загалу, для фахових груп. Для останніх найчастіше організовуються екскурсії під час конференцій. Наприклад, на конференції архітекторів програмою передбачена архітектурна екскурсія містом.

Функція виховання невід'ємно пов'язана з пізнавальним процесом. Вона має на меті розвиток навичок пізнання, закладає гуманістичні цінності, вчить «бачити прекрасне». Реалізувати цю функцію допомагає не лише добирання відповідних об'єктів і матеріалів, але й тенденційність екскурсовода як об'єктивний прояв його активної життєвої позиції. Він у своїй діяльності повинен керуватися чіткими засадами гуманістичного й естетичного виховання, бути носієм усіх тих цінностей, які він намагається передати екскурсантам.

Побачене й почуте на екскурсії має підштовхувати до оцінок і висновків. Проте процес виховання повинен відбуватися ненав'язливо - головне, щоб оцінні судження сприймалися екскурсантами як їхні власні. Цьому може допомогти створення атмосфери загального переживання у групі, яка могла б викликати певні почуття. Активні емоції в аудиторії викликає, насамперед, зоровий ряд, меншою мірою вони є наслідком власних емоцій екскурсовода [2].

1.3. Туристичні формальності організації шкільних екскурсій з України до Туреччини

Туреччина – одна з найпопулярніших серед українських туристів країн.

Туреччина і до пандемії коронавірусу користувалася великою популярністю серед українських туристів. Однак, коли більшість країн світу закрили свої кордони для українців, до порівняно лояльної Туреччини поїхали навіть ті, хто довго уникав цю гостинну і колоритну країну.

УНІАН підготував добірку корисних порад та рекомендацій, які варто врахувати перед поїздкою до Туреччини.

Умови в'їзду до Туреччини:

Громадяни України можуть в'їжджати на територію Туреччини без візи терміном перебування до 90 днів, за умови, що загальний термін перебування на території країни не перевищуватиме 90 днів протягом шести місяців з дати першого в'їзду.

Основні нормативно-правові акти, що регулюють питання перевезення екскурсійних груп дітей: *Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю*, затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 № 1124, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27.10.2014 р. за № 1341/26118; *Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і навчальних закладах*, затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 01.08.2001 № 563, зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 20.11.2001 р. за № 969/6160, Лист Міністерства освіти і науки України від 27.04.2010 р. № 1/9-286 щодо організації екскурсійних поїздок.

Орієнтовний перелік документів, що необхідний для організації екскурсії (навчальної, місцевої) учнів:

1. Дозвіл на перевезення організованої групи учнів пасажирським автомобільним транспортом:- за межі області;- у межах області;
2. Наказ про перевезення організованих груп дітей пасажирським автомобільним транспортом.
3. Список працівників навчального закладу, які беруть у перевезенні дітей.
4. Довідка про стан здоров'я дітей.
5. Список учнів із закріпленням їх за супроводжуючими.
6. Список учнів про проходження інструктажу.
7. Договір на перевезення дітей.
8. Договір на туристичне чи екскурсійне обслуговування.
9. Копія ліцензії про надання послуг з перевезення пасажирів.

10. Копія ліцензійної картки.
11. Копія акту технічного стану колісного транспортного засобу.
12. Копія ліцензії на туристичну діяльність.
13. Схема руху.
14. Маршрутний лист.
15. Довідка про страхування учнів та транспортного засобу.

1.4. Туреччина як туристична приваблива країна для організації подорожей

Вчена Г. Єремія вважає «Однією з найпопулярніших туристичних країн Середземноморського басейну є Туреччина. Відпочинок у цій країні – це найдовший туристичний сезон у Європі, можливість отримання візи після прильоту, гарячі тури, екскурсії, доступні ціни і хороший відпочинок.

Ця країна володіє значними рекреаційно-туристичними ресурсами. Все це дозволяє розвиватися туризму досить швидкими темпами. В даній статті спробуємо схарактеризувати туристично-ресурсний потенціал Туреччини та особливості розвитку туризму. Туреччині та особливостям розвитку туризму в цій країні присвячено чимало праць українських вчених, зокрема, О.О. Бейдик, І.А. Дубович, П.О. Масляк та ін. Туреччина (тур.Türkiye), офіційна назва Турецька Республіка – країна, розташована між Чорним і Середземним морями, межує на сході з Вірменією, Грузією й Іраном, на південному сході з Іраком і Сирією, на заході з Грецією й омивається Егейським морем, на північному заході межує з Болгарією [3]. Туреччина має великий туристичний потенціал.

Пляжі й курорти її субтропічних узбереж доповнюються багатючими археологічними та архітектурними пам'ятками, починаючи з часів хеттської держави і гомерівської Трої. Особливо багато пам'яток часів стародавніх Греції та Риму. Використанню цього потенціалу заважають релігійні проблеми і слабкість відповідної інфраструктури. Знову ж таки, сучасний потік у Туреччину туристів з України та інших країн СНД має для неї велике значення. Найвідомішою курортною

зоною стало Середземноморське узбережжя з центром Анталія. Важливим чинником розвитку рекреацій і туризму в Туреччині є її географічне положення. Країна займає півострів Мала Азія, який з трьох боків омивається Чорним, Егейським і Середземним морями. Протяжність морського узбережжя порівняно із загальною площею країни є одним з найбільших показників у світі, що є потужним ресурсом розвитку пляжного туризму і диверсифікації на цій основі всіх інших видів відпочинку. Крім того, Туреччина дуже вигідно розміщена стосовно основних регіонів і країн, з яких можуть приїжджати туристи, перш за все Західної Європи. Туреччина займає 3 місце в загальному списку найбільш відвідуваних країн.

Щорічно на територію цієї країни з'їжджаються 46% від загального числа туристів усього світу, у тому числі з різних регіонів СНД – 12%. Крім покупок, ця країна залучає туристів з усього світу ще і тим, що Туреччина славиться високим комфортом готелів, відмінним сервісом, а саме головне, найдавнішими пам'ятками історії й архітектури [4]. На території Туреччини переважають висоти від 800 м на заході до 2000 м на сході. На півночі розташовані Понтійські гори (до 3937 м), на півдні — хребти системи Тавра (до 3726 м). Найвища вершина Туреччини — згаслий вулкан Великий Арарат (5165 м) на Вірменському нагір'ї. Інші вулкани: Сюпхан, Немрут, Ерджіяс. У горах Вірменського нагір'я беруть початок великі ріки Тигр, Євфрат, Кура, Аракс.

Основні ріки Анатолійського плоскогір'я — Кизил-Ірмак, Сакар'я. На внутрішніх плоскогір'ях — великі безстічні солоні озера Ван і Туз [5]. Приваблюють туристів і погодні умови узбережної частини Туреччини, де панує субтропічний середземноморський клімат, або так звані сухі субтропіки. Він характеризується доволі сухим і спекотним літом, що є надзвичайно сприятливою умовою для літнього відпочинку. У внутрішніх районах панує континентальний клімат, на сході у горах переважає гірський. Ліси і чагарники займають менше ніж 1/4 території країни. Не вистачає прісної води. Навіть найдовша річка країни Кизил-Ірмак, яка впадає в Чорне море, у нижній своїй течії є солоною. Найбільші озера Ван і Туз теж солоні. Природно-історичним рекреаційним ресурсом, розміщеним у віддаленому і нестабільному регіоні, є гора Брюк-Аррі (Великий Арарат). За

біблейськими легендами саме до цього згаслого вулкана (5165 м над рівнем моря) пристав Ноїв ковчег.

Археологічні експедиції продовжують його шукати, створюючи базу для подальшого розвитку туризму в цій частині Туреччини. Місцем археологічного і пізнавального туризму є знаменитий горб Гісарлик поблизу міста Чанакалле. Тут відкопано залишки всесвітньо відомої Трої, знайдено більш як 10 поселень різного віку. Нині туристи можуть побачити руїни давніх вулиць, театрів, храму Афіни тощо. До туристичних об'єктів країни належать 32 національні парки, розміщені в усіх регіонах країни. Багато з них органічно поєднують у собі природні об'єкти, що вражають уяву, з пам'ятками історії й архітектури, підземні міста, яких більше ніде не виявлено у світі, з мінеральними і термальними джерелами. Значна кількість туристичних об'єктів знаходиться у найбільшому місті країни Стамбулі.

Їх унікальність виявляється у поєднанні декількох культур. Християнські храми V-XIV ст., що не були зруйновані, перебудовані у мечеті. Таких храмів не менше десяти, серед яких виокремлюються собор святої Софії (532-536 рр. н. е.) та акведук Боздоган, збудований у Стамбулі (Константинополі) ще раніше (368 р. н. е.) [8]. У місті є декілька фортець, багато мечетей, побудованих, починаючи з XV ст. Серед них виділяється третя головна святиня ісламського світу - мечеть Ейюн (XV ст.). Дуже популярна серед туристів Блакитна мечеть, або Ахмедіє (1609-1616рр.) стіни якої вкриті плиткою дуже приємного блакитного відтінку, тому здається, що все приміщення наповнене неземним світлом. Крім того, біля мечеті височать аж 6 мінаретів. Найвеличніші мечеті Стамбула Айя-Софію і Блакитну (Ахмедіє) розділяє лише сквер. Турки вважають найгарнішою мечеть Сулейманіє, яка збудована у 1550- 1537 рр. Для українців це місце теж примітне. Тут знаходиться мавзолей султана Сулеймана та його дружини, знаменитої українки Роксолани [7].

Стамбул відомий численними палацами, літніми і приморськими павільйонами, скверами та парками. Особливо багато тут найрізноманітніших музеїв. Музеями стали, щоб примирити християн і мусульман, храми святої Софії та святої Ірини. Багато музеїв відображають турецьку історію, культуру і мистецтво. Серед них виокремлюються Будинок-музей Ататюрка, музеї Археологічний,

Турецького та ісламського мистецтва, Живопису та скульптури, Образотворчих мистецтв, Турецької кераміки, Турецьких килимів тощо. Значно менше пам'яток історії та архітектури у столиці, але й тут туристи знайдуть чимало цікавого. По-перше, велику притягальну силу має Старе місто, розташоване довкола середньовічної фортеці. Збереглися й історичні пам'ятки римської доби (храм Августа (II ст. до н. е.)), руїни римських терм, колона Юліана (IV ст. н. е.). У місті багато середньовічних мечетей, а також музеїв. Найбільшою популярністю користуються мавзолей і музей Ататюрка, Етнографічний музей тощо. Найпопулярніші курорти в Туреччині — Сіде, Белек, Мармаріс, Анталія, Кемер, Аланія, Бодр, Фетхісум [7].

Сіде — старовинне приморське місто, що розташоване на півострові неподалік від Анталії. Цей дорогий і престижний курорт дарує своїм гостям умиротворення і тишу, можливості засмагати на прекрасному пляжі і насолоджуватися морем, та іншими розвагами, а також помандрувати екскурсіями по слідах Антонія і Клеопатри, місцями слави Олександра Великого. Белек — молодий турецький курорт, спроектований провідними світовими архітекторами. Тут все створено для комфортного відпочинку, інфраструктура курорту включає буквально все, що можна побажати, в тому числі чисельні гольф-клуби. Поруч з курортом розташовані великий національний парк, сосновий та евкаліптовий ліс, апельсинові плантації. Мармаріс є перлиною серед турецьких курортів. Тут дуже гарні умови для дайвінгу та купання в морі, на його набережній довжиною 4 кілометри розташовані нічні клуби, кафе, ресторани. Дуже гарний парк, середньовічна фортеця, звідси ходять пороми на грецький острів Родос. Анталія — один з кращих, і найпопулярніших курортів світу.

Гори захищають Анталію від холодних вітрів, що створює унікальний субтропічний мікроклімат. Тут завжди гарна погода, велика кількість доступних готелів, у яких пропонуються різноманітні розваги. Кемер не дарма називають “Богом обдароване місце на землі”. На території стародавньої Лікії зараз розташовується популярний турецький курорт, де є все — і море, і засніжені Таврські гори, і сосново-евкаліптові ліси, і бананові, лимонні й апельсинові

плантації. І, звичайно ж, безліч готелів. Аланія— ще один заслужено популярний турецький курорт. Тут дивовижний клімат, і найширші можливості для відпочинку, в тому числі активного. Пам'ятки Аланії — візантійська фортеця, Червона Вежа, і сталактитова печера Далматаш. Бодрум є улюбленим місцем відпочинку музикантів, поетів, художників зі всього світу.

Один з найпрестижніших турецьких курортів просто створений для відпочинку — мальовничі бухти Середземного моря, і чудові золотаві пляжі змінюються сосновими лісами, і апельсиновими галями. Курорт Фетхіє володіє чудовими можливостями для дайвінгу, та водних видів спорту. Лагуна Олю Деніз відома на весь світ, а в тутешніх лісах ростуть сріблясті ялини та інші унікальні дерева. Фетхіє — прекрасне місце для екскурсій, тут можна побачити фортецю Родос, руїни стародавнього міста Телмесос і багато інших цікавих речей [8].

У Туреччині постійно зростає кількість іноземних туристів. їх чисельність уже перевищила 10 млн осіб. Країна має всі умови для подальшого розвитку рекреаційнотуристичного комплексу. Завадити цьому можуть лише політична нестабільність, яка супроводжується терористичними актами, а також часті руйнівні землетруси на морському узбережжі. Туреччина намагається всіляко диверсифікувати свою рекреаційно-туристичну галузь, не обмежуючись лише пляжами та пізнавальним туризмом і намагаючись хоча б трохи позбутися яскраво вираженої сезонності в обслуговуванні туристів. Із цією метою починають упроваджуватися проекти розвитку лікувального і зимового видів туризму. В Туреччині особливо перспективні кліматолікування, грязелікування тощо. Але в країні починають освоювати ще один вид туризму, який можна назвати клінічним. Справа у тому, що в США і країнах Західної Європи лікування є надзвичайно дорогим. В Туреччині за доволі високого фахового рівня лікарів і сучасного обладнання діють порівняно низькі ціни на стоматологічні послуги, операції на серці й операції з видалення пухлин, штучне запліднення, операції з пластичної хірургії тощо.

Постійно зростає кількість іноземних туристів у клініках країни, особливо у відділеннях кардіології, ортопедії та загальної хірургії. У загальноекономічному

плані за розвитком туризму різні частини Туреччини доволі суттєво відрізняють, особливо у східній частині країни, є основою наростання ісламського та етнічного екстремізму, провокує масову міграцію населення зі Східного Анатолійського регіону в західну частину Туреччини і в без того перенаселений Стамбул. У східній частині держави покращити соціально-економічні показники, як вважають політики, може розвиток зимового і гірського туризму. Уряд розробляє проект перетворення Східного Анатолійського регіону у світовий центр зимового туризму зі створенням 17 центрів катання на лижах. Це дасть змогу працевлаштувати до 1 млн. осіб і залучити понад 3 млн туристів. На базі спортивних споруд можна проводити континентальні і світові чемпіонати, Зимові олімпійські ігри [8].

Висновки до 1 розділу

В даному розділі приділено увагу поняттям організації екскурсії для школярів.

Розкрито сутність шкільних екскурсій, функції та ознаки екскурсії,

Висвітлено туристичні формальності організації шкільних екскурсій з України до Туреччини.

Охарактеризовано Туреччину як туристично привабливу країну для організації подорожей.

Підтверджено вагомий потенціал Туреччини, її культурно-історичну спадщину для організації туристичного бізнесу.

РОЗДІЛ 2

Аналіз використання та розвитку потенціалу м. Стамбул

2.1. Загальна характеристика міста Стамбул

Стамбул: столиця чотирьох імперій, місто, де зустрічаються Європа і Азія.

Рис. 2.1 – м. Стамбул

Датою заснування Стамбулу вважається 659 рік до н.е., коли на азійській стороні Босфора з'явилися поселення грецьких рибалок. У 667 році до н.е. було засновано місто Візантій, яке у 74 році до н.е. увійшло до складу Римської імперії. У 330 році місто змінило назву на Константинополь на честь імператора Костянтина та стало столицею імперії.

Окрім Римської Стамбул був столицею ще й Візантійської, Латинської та Османської імперій. Свою сучасну назву місто отримало у 1930 році — Константинополь офіційно перейменували у Стамбул.

За історію цього міста ним керували 10 римських імператорів, 30 османських султанів та понад 80 візантійських правителів.

Стамбул розташований на сімох пагорбах, як і Рим. Часто його називають Другим Римом.

Стамбул є найбільшим містом Туреччини. Це єдине місто у світі, розташоване на двох континентах. Протока Босфор поділяє місто на європейську та азійську

сторони. У європейській частині знаходяться історичний центр, безліч парків та пам'яток, а в азійській — переважно житлові квартали, хмарочоси та бізнес-центри. Численні паромні поїздки поєднують європейську та азійську частини Стамбула.

Під Босфорською протокою прокладено найглибоководніший у світі підземний тунель для поїздів. Ця лінія називається Мармарай, а її будівництво тривало цілих 9 років.

Довжина підвісного мосту через Босфор перевищує 1,5 км.

Рис. 2.2 - Босфорська протока

Довжина міста — 150 кілометрів, а ширина — 50 кілометрів. Якби він був окремою країною, то посів би 10 місце у Європі та 74 місце (із 235) у світі.

Тут проживає 17 млн. осіб, приблизно, як в Нідерландах. Якщо місто було б країною, то входило в першу десятку в Європі за чисельністю населення. Це найбільш густонаселене місто Європи. У Стамбулі мешкає близько 20% загального населення Туреччини.

Наразі це найбільше місто Туреччини і друге за величиною у світі за чисельністю населення в межах міста. Проте Стамбул — не столиця Туреччини. Анкара була і залишається столицею, відколи Туреччина стала республікою.

Місто омивається одразу трьома морями: Чорним, Мармуровим та Середземним.

Найбільша “вулиця” Стамбула — протока Босфор. Ним ходять 50 тис. суден. Найкращі та найдорожчі будинки розташовані на його берегах. Найдорожчу віллу шейх Катару придбав для своєї другої дружини за €100 млн.

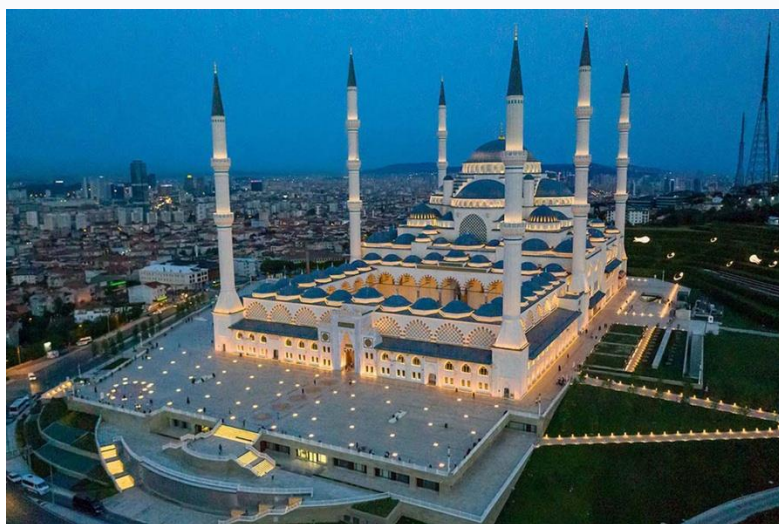
У Стамбулі мешкають 36 мільярдів.

На початку минулого століття близько половини жителів Стамбула були християнами, але зараз більшість місцевого населення сповідує іслам. Тим не менш, тут дуже багато храмів різних світових релігій і конфесій.

Понад 20 районів Стамбула визнані всесвітньою культурно-історичною спадщиною. В місті розташовано найвеличніші храми двох світових релігій — християнства та ісламу.

Собор Святої Софії, одна з найбільших церков світу, побудований як православний собор у 537 році н.е., з 1453 року був мечеттю під владою імперії Османа. Після заснування сучасної Туреччини у 1935 році він став музеєм. До завершення будівництва Севільського собору в 1520 році Собор Святої Софії був найбільшою церквою світу близько 900 років. Його відвідує понад 3 млн туристів на рік.

Також в Стамбулі розташовано центр Константинопольської православної церкви та резиденція Вселенського Патріархата.

2.3. - Мечеть Чамлиджа

У місті налічується 3113 мечетей — більше, ніж у будь-якому іншому місті Туреччини. Найбільша з них — чудова Блакитна мечеть. Сучасна мечеть Чамлиджа

— одна з найбільших мечетей Туреччини та світу, яка коштувала місту \$40 млн. Всі матеріали, мармур та граніт лише власного виробництва. Відкрита вона була у 2019 році. Її площа — 57,5 тис. м², місткість — 63 тис. осіб.

Місто може похвалитися єдиною у світі церквою, що повністю побудована із заліза — Храмом Святого Стефана Болгарського.

Найбільший палац Стамбулу — Топкапи — “Гарматні ворота”. Тут мешкали 25 султанів Османської імперії. Саме тут жила відома Роксолана. Його площа, як 70 футбольних полів. В ньому проживало 50 тис. осіб. Наразі це один із історичних районів Стамбула, включених у 1985 році до списку Світової спадщини.

Щороку Стамбул приймає майже 40 млн туристів. Після Парижа це найвідвідуваніше місто Європи. Тільки основні стамбульські пам’ятки щороку приносять державній скарбниці Туреччини понад \$30 млн.

Рис. 2.4 - Аеропорт “Стамбул”

В кінці 2018 року в Стамбулі було відкрито новий аеропорт. Він стане найбільшим у світі, коли він вийде на повну потужність. Його площа 76 км². Він коштував державі \$10 млрд. Аеропорт здатен приймати 150 млн пасажирів на рік. Тут працює понад 100 тис. співробітників, а також розташовано найбільший паркінг Європи на 18 тис. авто. Він обслуговує 350 міст світу та 150 авіакомпаній та налічує 500 стійок реєстрації. Довжина ліній видачі багажу 42 км.

Місто є раєм для шопінгу. Гранд базар — найстаріший і один з найбільших критих базарів у світі. Тут розташовано близько 5 тис. магазинів на 66 вулицях.

Шестиповерховий ТЦ “Джевахір” в Стамбулі — найбільший магазин Європи. Його площа становить 420 тис. м².

Рис. 2.5 - Гранд Базар

В місті понад 230 хамамів, але лише 60 із них все ще використовуються. Найстарішим і найбільшим хамамом у Стамбулі, виведеним з експлуатації, є Тахтакале Хамам, збудований у другій половині XV ст.

Стамбул вважається котячим містом. Згідно зі статистикою 2017-го року кількість безпритульних кішок 125 тис. особин. Їх добре годують, люблять та навіть ставлять для них будиночки.

Турецькі серіали захопили світ. Більшість з них знімають у Стамбулі. Їх дивляться 1,5 млрд осіб, прокат приносить \$350 млн на рік.

У Стамбулі знаходиться третя найстаріша система метро у світі 1875 року, після Лондонського 1863 року та Нью-Йоркського 1868 року. Розташована перша лінія стамбульського метро, переважно в районі Бейоглу і має довжину 574 м.

Багато стамбульських вулиць йдуть під значним нахилом, тому що місто побудоване в дуже горбистій місцевості. Більшість вулиць в старих районах Стамбула настільки вузькі, що на них не роз'їдуться два автомобіля. Є й такі, де на машині взагалі не проїхати.

За кількістю щорічно реєстрованих шлюбів Стамбул посідає друге місце у світі. Першість утримує американський Лас-Вегас.

Вулична їжа тут за цінами так само доступна, як десь у Таїланді, і вона теж продається буквально на кожному розі. Саме в Стамбулі були винайдені такі популярні ласощі, як рахат-лукум.

Найзнаменитіший поїзд у світі, “Східний експрес”, ушлавлений завдяки твору Агати Крісті, курсує між Стамбулом та Парижем.

Громадських вбиралень у Стамбулі більше, ніж у будь-якому іншому місті світу. За часів середньовічної імперії Османа в місті їх було 1,4 тис. У той самий час вбиралень не було ні у французьких палацах, ні в інших європейських містах.

Рис. 2.6 – вулиці м. Стамбул

У місті розташований найбільший в Європі океанаріум.

В стамбульському готелі Çırağan Palace готують один із найдорожчих десертів світу — золотий торт, вкритий 24-каратним золотом. Його подають у срібній коробці із золотою печаткою.

В палаці Долмабахче висить люстра вагою 4,5 т і одна із кімнат повністю зроблена із кришталю [9].

Практична інформація

- Населення — близько 15 млн осіб.
- Площа – 5343 квадратних кілометрів.
- Мова — турецька.
- Валюта — турецька ліра.

- Віза на термін до 60 днів досить мати закордонний паспорт, термін дії якого більш як чотири місяці з дня в'їзду до Туреччини.
- Час – UTC + 3.
- Стамбул — величезне місто з безліччю туристів. Це приваблює численних шахраїв. Будьте обережні у жвавих місцях, не заходьте у нетрі між проспектами Сулейманія та Ататюрка, не довіряйте незнайомим людям. У ресторанах і барах уважно вивчайте меню, уточнюйте точну вартість їжі та напоїв перед замовленням. Не заходьте в заклади, в яких зовсім немає туристів.

Райони Стамбула

- Султанахмет — старе місто між бухтою Золотий Ріг, Босфором і Мармуровим морем, де зосереджені найвідоміші історичні пам'ятки Стамбула.
- Галата — колись передмістя Константинополя, пізніше основний торговий район. Зараз це жваве місце з безліччю кафе, ресторанів, нічних клубів, готелів.
  - Нове місто — головний діловий район міста з великою кількістю сучасних торгових центрів.
  - Босфор — європейський берег однойменної протоки, вкритий численними палацами, парками, особняками на воді та багатими кварталами.
  - Золотий Ріг — околиці однойменної бухти, яка розділяє європейську частину Стамбула.
  - Принцеві острови — архіпелаг з дев'яти мальовничих островів в Мармуровому морі.
  - Азіатська частина — східна частина Стамбула з прекрасними кварталами на узбережжі Босфору і Мармурового моря.

Історія та цікаві факти

Перші поселення на території сучасного Стамбула належать до епохи неоліту. Певні згадки про місто датуються 7 століттям, коли на азіатській стороні Босфору оселилися грецькі торговці. У 667 році було засновано місто Візантій. Засновником вважається Візант з Мегари. Завдяки вигідному стратегічному становищу Візантій швидко зростав і процвітав. В 1 столітті до нашої ери місто потрапило під владу Римської імперії. Кілька спокійних століть змінилися занепадом при імператорі

Септимії півночі. У 3 столітті Візантії постійно атакували Варвари. З римських будівель залишилися тільки руїни іподрому.

Поворотним моментом в історії міста вважається 324 рік. У цей період імператор Костянтин переносить сюди столицю Римської імперії та називає місто Новий Рим. Назва не прижилася і дуже швидко його стали називати Константинополем. Костянтин фактично відбудував місто заново, збільшивши його площу в кілька разів. У 5 столітті після падіння Римської імперії Константинополь стає столицею Східної Римської імперії чи Візантії. Протягом майже тисячі років місто було одним з головних центрів науки та культури на європейському континенті. Столицею Візантії Константинополь залишався до 15 століття.

У період Візантії Константинополь був одним з найбільших міст Європи, найбагатшим і квітучим древнім мегаполісом. Костянтин високо оцінив вигідне положення Візантії, розташованого між Європою та Азією, а також на морському шляху з Чорного моря в Середземне. Не останню роль в його рішенні зіграла неспокійна ситуація в Римі: чвари, змови знаті. Надалі Костянтин всіляко заохочував переселення в нову столицю жителів з інших римських провінцій. Також в Константинополь звозилися твори мистецтва з усіх куточків Римської імперії.

У 5 столітті припинила існування Західна Римська імперія. У Константинополь були передані імператорські регалії й він став єдиним спадкоємцем" слави Риму. У 6 столітті до влади прийшов імператор Юстиніан, при якому Візантія і Константинополь досягли найвищого розквіту. Хоча в 532 році місто пережило велике повстання, яке закінчилося кривавою перемогою Юстиніана і його прихильників. У 626 році Константинополь був обложений аварами. Надалі історія столиці Візантії була наповнена повстаннями та змовами. Династії змінювали один одного і супроводжувалися жорстокими зіткненнями. У 1204 році Константинополь був узятий і розграбований хрестоносцями. Фактично після цього Візантійська імперія розпалася на кілька держав, а її столиця надовго занепала. У 1453 році Константинополь був захоплений османами, які зробили його столицею своєї імперії. Візантія перестала існувати.

Константинополь залишався столицею Османської імперії до 1922 року. Османи значно перебудували місто. Християнські церкви були звернені в мечеті. У 16 столітті для Константинополя настає новий “золотий вік”. У цей період тут будуються чудові будівлі та споруди. У 1845 рік через Босфор був побудований перший міст, а через п’ять років по протоці пішли пароплави.

Після поразки Туреччини в Першій світовій війні Константинополь був обложений військами Антанти. Звільнене місто було в 1922 році Мустафою Кемалем. При Ататюрку він втратив статус столиці, яку перенесли в Анкару. У 1930 році Константинополь був перейменований в Стамбул.

2.2. Структура турсурсів м. Стамбул

Стамбул, безумовно, одне з найцікавіших міст світу. Він має безліч пам’яток, які відносяться до римського, візантійського та османських періодів. Це місто здатне здивувати унікальною спадщиною і всесвітньо відомими пам’ятками історії та культури. Тут Захід зустрічається зі Сходом, мусульманські мечеті сусідять з християнськими церквами, а на вулицях можна зустріти справжні античні та середньовічні старожитності. Тому історичні райони Стамбула між бухтою Золотий Ріг, Мармуровим морем і Босфором є об’єктом Всесвітньої спадщини.

Рис. 2.7 - Район Султанахмет

Найвідоміші пам’ятки Стамбула розташовані в історичному районі Султанахмет: Айя-Софія, Цистерна Базиліка, Блакитна мечеть, палац

Топкапи. На північ через бухту Золотий Ріг лежить район Галата, увінчаний однойменною вежею. Від Галати починається одна з найпопулярніших вулиць Стамбула — Істікляль, яка виходить на площу Таксім. На північ від площі Таксім знаходиться Нове місто — діловий і фінансовий центр міста. Тут розташовані хмарочоси, сучасні торгові та офісні центри, безліч неокласичних будівель і особняків в стилі модерн. Через Босфор на сході знаходиться азіатська частина Стамбула, зосереджена навколо історичних районів Кадикей і Ускюдар.

Рис. 2.8 - Айя-Софія

Айя-Софія (собор св. Софії) – одна з найвідоміших і знакових пам'яток Стамбула, грандіозний християнський собор, в період Османської імперії перетворений на мечеть. Це чудовий шедевр візантійського зодчества, який зараз є музеєм. Собор св. Софії був побудований в 536 році імператором Юстиніаном. Протягом десяти століть ця споруда була однією з найбільших і найвеличніших у світі. Після завоювання Константинополя османами собор був перетворений на мечеть Айя-Софія. У 1935 році Ататюрк оголосив її музеєм.

Айя-Софія багато в чому зберегла чудову спадщину Візантії. Інтер'єр собору відомий дивовижними золотими мозаїками, величезними нефами та куполами. При вході розташована блискуча мозаїка Христа. Апсида прикрашена мозаїкою Спасителя і Богородиці. Над апсидою були зображені архангели Михаїл і Гавриїл (залишилися тільки фрагменти). Османи додали в інтер'єр Міхраб (молитовну нішу,

яка вказує напрямком на Мекку) і деякі арабські написи. Красиві мозаїки розташовані також під куполом і на верхніх галереях.

Рис.2.9 - Інтер'єр Айя-Софії

При виході зверніть увагу на чудові бронзові ворота, які датуються 2 століттям до нашої ери. На люнеті дверного отвору розташована чудова мозаїка, що зображає Діву Марію та імператорів Костянтина і Юстиніана. Двері зліва веде в баптистерій 6 століття, який був перетворений в султанську гробницю. Праворуч розташований хамам (лазні) 16 століття.

Рис. 2.10 - Блакитна мечеть

Блакитна мечеть — ще одна знакова пам'ятка Стамбула, шедевр мусульманської архітектури. Була побудована між 1609 і 1616 роками султаном Ахметом I. Після завершення будівництва мечеть справила фурор в мусульманському світі не тільки своїми розмірами та чудовою архітектурою, але й тим, що мала шість мінаретів (як і Велика мечеть у Мецці). Блакитною мечеть назвали за десятки тисяч блакитних плиток в інтер'єрі, які створюють цікавий просторовий ефект. Ця споруда є одним з найвидатніших шедеврів османської архітектури в Стамбулі. За мечеттю знаходиться базар Араста, на якому можна купити хороші сувеніри. Також поруч можна відвідати музей мозаїки Великого палацу, в якому можна подивитися на фрагмент мозаїчного тротуару, знайденого в 50-х роках 20 століття.

Рис. 2.11 - Феодосійські стіни

Феодосійські стіни — ділянка добре збережених стародавніх укріплень, які позначають західний кордон старого міста. Велика частина стін датується 5 століттям. Вони були зведені при імператорі Феодосії замість більш древніх укріплень, побудованих при Костянтині. Протяжність стін становить близько 7 км. Прогулянка тут допоможе відчутти справжню атмосферу Константинополя.

Рис. 2.12 - Палац Топкапи

Палац Топкапи — чудова споруда 15-го століття, побудована Мехметом Завойовником практично на березі Босфору. Звідси османські правителі керували своєю імперією до 19-го століття. Це величезний палацовий комплекс зі стінами та вежами, який є шедевром османського мистецтва.

Рис. 2.13 - Інтер'єри палацу Топкапи

Палац Топкапи відомий розкішними інтер'єрами та внутрішніми дворами з багатим складним розписом. Його найпопулярнішими місцями є: гарем, другий двір з

великими кухнями та палатою імперської ради, третій двір з особистими кімнатами султана, скарбницею і священною кімнатою, в якій зберігаються мощі пророка Мухаммеда.

Рис. 2.14 - Цистерна базиліка

Цистерна Базиліка — одна з найдивовижніших пам'яток Стамбула, що отримала широку популярність завдяки книзі Дена Брауна “Інферно” (і її подальшої екранізації). Являє собою величезний підземний зал, підтримуваний 336 колонами, який виконував роль сховища води. Цистерна базиліка була розпочата при Костянтині та закінчена в 6 столітті при Юстиніані. Багато колон мають декоративну різьбу. У північно-західному куті розташовані знамениті колони Медузи.

Рис. 2.15 - Іподром

Іподром — одна з небагатьох давньоримських споруд, що збереглися на території Стамбула у вигляді руїн. Іподром був початий при Септимії Севері та закінчений при Костянтині. Це місце було одним з центрів візантійського життя, сценою для чудових ігор і перегонів колісниць, ареною жорстоких боїв. До наших днів від Іподрому збереглися невеликі ділянки стін на південній стороні. На південному заході знаходяться три стародавніх пам'ятника: єгипетський обеліск, Давньогрецька колона і кам'яний обеліск.

Рис. 2.16 - Гранд-базар

Гранд-базар — величезний критий ринок, який є першим у світі торговим центром. Великий базар займає цілий квартал і розташований на місці форуму Феодосія. У нього ведуть 11 воріт. Всередині Гранд-базар являє собою лабіринт вулиць з величезною кількістю магазинів і людей. За день його відвідують кілька сотень тисяч осіб.

Рис. 2.17 - Сулейманіє

Сулейманіє — найбільша мечеть Стамбула (що діє) і одне з найвідоміших релігійних споруд міста. Розташована на високому пагорбі в історичному районі Султанахмет. Мечеть 39улла побудована в 16 столітті. В її структурі виділяється 53-метровий купол і стрункі мінарети. Сулейманіє відрізняється своїми гармонійними пропорціями та красивою архітектурою. В саду біля мечеті знаходиться Старе османське кладовище.

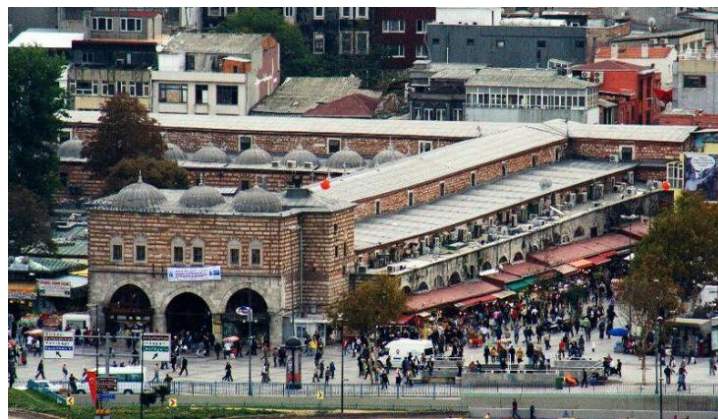

Рис. 2.18 - Ринок прянощів

Ринок прянощів — другий за значенням і розмірами базар Стамбула, на якому можна купити солодощі, сушені фрукти, горіхи і, звичайно ж, спеції. Поряд з головним входом розташована велична мечеть 17-го століття.

Рис. 2.19 - Долмабахче

Долмабахче — чудовий палац 19 століття в стилі турецького відродження, який став головною резиденцією султанів замість палацу Топкапи. Будівля має розкішні інтер'єри, які поєднують стилі рококо, бароко, неокласичні та османські елементи. Багато кімнат палацу багато оздоблені золотом, обставлені шикарними меблями, а їх стелі прикрашені фресками та гігантськими кришталевими люстрами.

Рис. 2.20 - Церква Христа Спасителя в Полях (Монастир Хору)

Церква Христа Спасителя в Полях — одна з добре збережених візантійських церков Стамбула, яка була частиною монастиря Хору. Перша церква на цьому місці була споруджена в 5 столітті. У 9 столітті будівля була повністю зруйнована і

відновлена в 11-14 століттях. Церква відома дивовижними шедеврами візантійського мистецтва — яскравими мозаїками 14-го століття і красивими фресками.

Рис. 2.20 - Маленька Айя-Софія

Маленька Айя-Софія — невелика 41 тарадавня візантійська церква, перетворена на мечеть. Перш ніж побудувати чудову Айя-Софію, Юстиніан велів побудувати цю мініатюру, щоб перевірити конструктивні рішення. Спочатку церква називалася на честь святих Сергія і Вакха, але очевидні архітектурні паралелі призвели до того, що прізвисько стало офіційною назвою.

Рис.2.21 - Мечеть Рустема-паші

Мечеть Рустема-паші — чудова мечеть 16-го століття з граніту і мармуру з красивим інтер'єром. Розташована недалеко від ринку спецій.

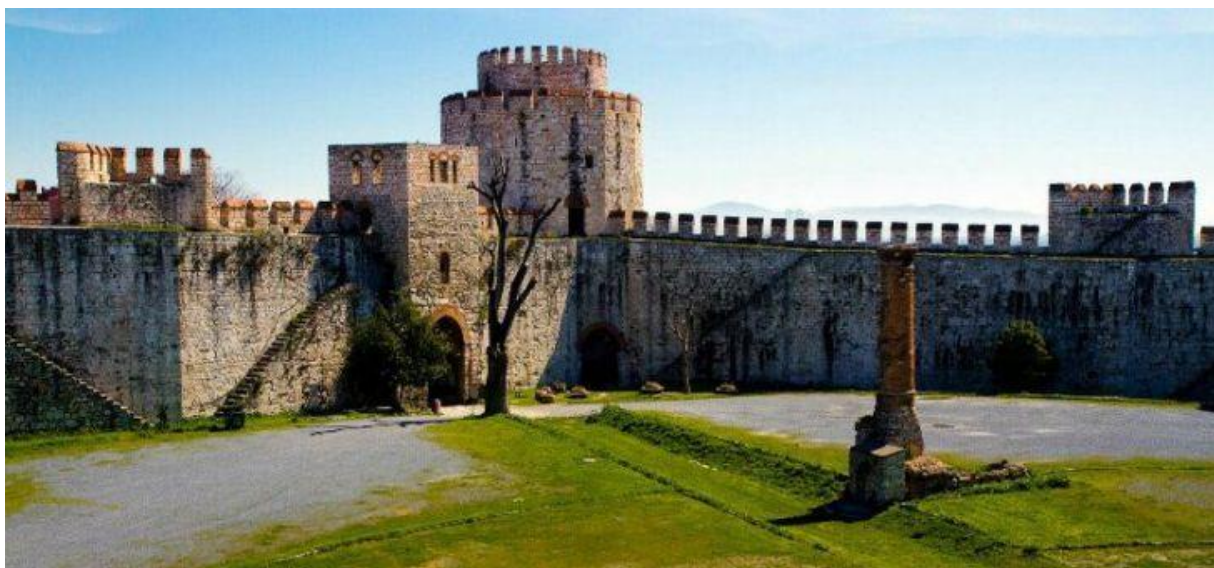

Рис. 2.22 - Едикуле

Едикуле — древня фортеця, побудована в 5 столітті в період правління Феодосія II. Вона становила південну частину оборонних стін Константинополя. Тут знаходилися знамениті Золоті ворота.

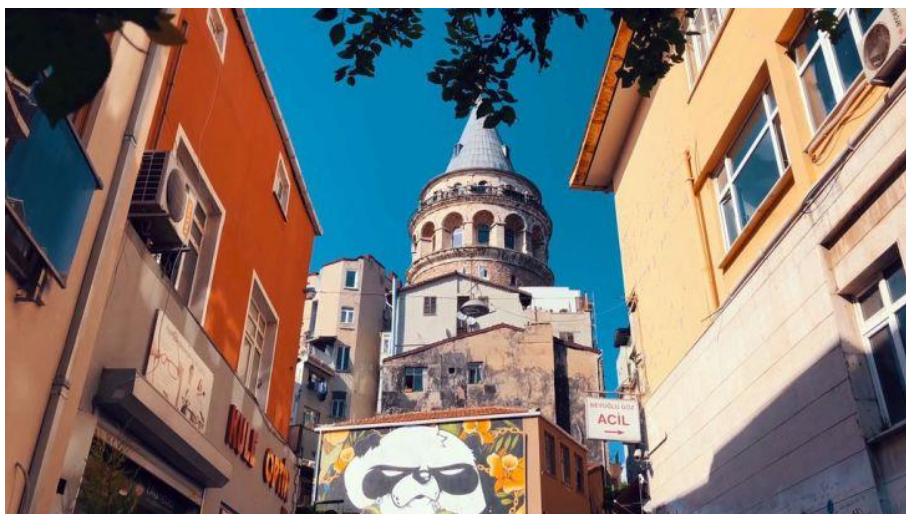

Рис.2.23 – площа Галата

Галата — чудова генуезька вежа 14-го століття, розташована в однойменному районі Стамбула і є однією з найвідоміших його пам'яток.

Істікляль — один з найвідоміших проспектів Стамбула, який починається біля вежі Галата і закінчується на знаменитій площі Таксим. Це жвава пішохідна вулиця

з безліччю магазинів, ресторанів і кафе. В її околицях розташовано багато красивих історичних і релігійних будівель.

Рис. 2.24 - Дівоча вежа

Ускюдар — історичний район в азіатській частині Стамбула з чудовими старими мечетями, звивистими провулками та старовинними дерев'яними будинками. Однією з найвідоміших пам'яток району є 30-метрова Дівоча вежа, розташована на невеликому острові. Тут в давнину розташовувалося одне з найбільш ранніх грецьких поселень на Босфорі — Хрісополіс [10].

Коли вирушаєш у подорож за «місцевим колоритом», врахуй, що Стамбул – це не тільки Османська імперія і руїни Візантії. Місцеві — це ще й сучасні художники, урбаністи, любителі кав'ярень третьої хвилі та інші, що розділяють ті ж погляди, що і мільйони міленіалів в цьому світі. Ось кілька місць, де можна знайти тих, які будуть говорити з тобою одною мовою.

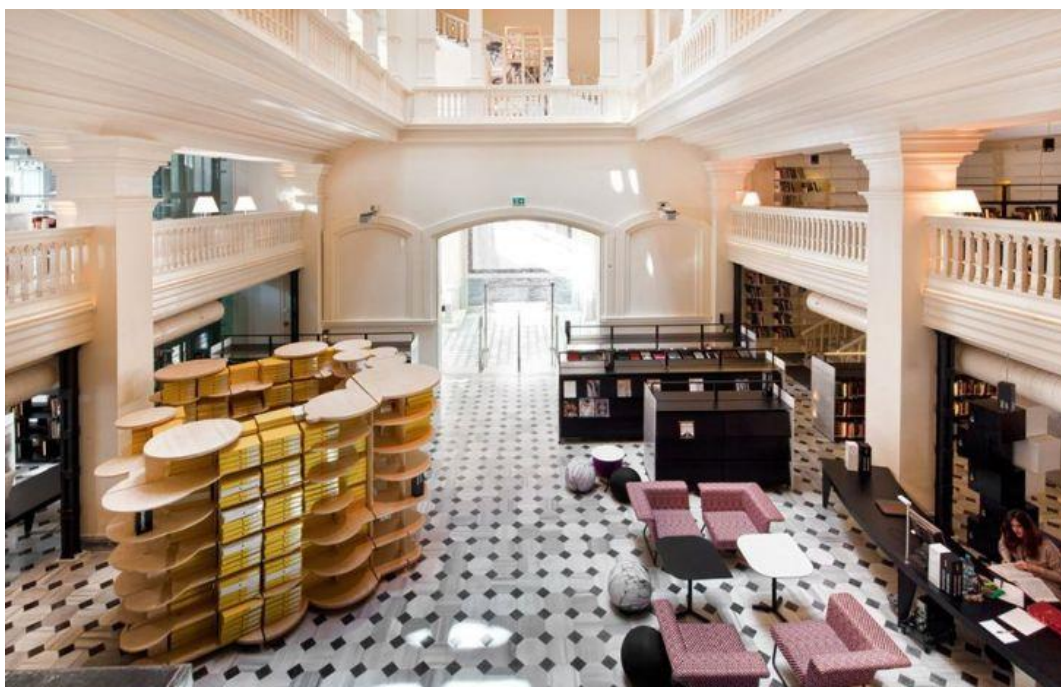

Рис. 2.25 – колишній імперський османський банк

У Каракеї на вулиці Bankalar стоїть пафосна будівля колишнього Імперського Османського банку, перетворена на майданчик для сучасного мистецтва. Вхід туди вільний, там можна відвідати музей банківської справи, погуляти по різних поверхах і розглянути нехарактерні для османської архітектури інтер'єри в стилі модерн, зайти та провести годину-другу в Центрі досліджень (під гучною назвою мається на увазі досить сучасна і гарна бібліотека, якою може користуватися будь-хто). Бонусом додаються книжковий магазин, кав'ярні, воркшопи для художників, галерея для різного роду експозицій і шикарне вікно з двома кріслами перед ним, поставленими там, щоб милуватися Золотим Рогом. Порада: якщо побачиш ці крісла порожніми, займи та не вставай, що б не відбувалося. Або хоча б загадай бажання: порожні крісла перед вікном – явище рідкісне. Простір працює щодня, крім понеділка, з 10.00 до 19.00, в неділю з 12.00 до 18.00.

Рис. 2.26 - Бомонтиада

З пивом у турків складні стосунки: пити його вони люблять, але варити вчаться не поспішаючи. Бомонтиада – чи не єдине місце в місті, де можна знайти гідне крафтове пиво, заодно заглянути на яку-небудь виставку сучасного мистецтва або потрапити на перформанс, потусуватися серед турецьких стартаперів, перекусити стравами з турецької кухні, послухати сучасні джазові турецькі групи або відвідати воркшоп. Все це на території старого пивного заводу в оточенні офісних висоток. Сидячи в саду серед башточок, підніми келих за братів Бомонті зі Швейцарії, тому що саме вони побудували цей завод і першими стали варити пиво в Османській імперії.

Парк Нішанташі

У Стамбулі повно парків і котів. Йти в ще один парк, щоб подивитися на котів, може бути занадто екстравагантним. Проте, парк в Нішанташі швидше урбаністичний феномен, ніж просто парк. Колись жителі Стамбула помітили, що в цьому парку кішки завжди доглянуті, а за їх харчуванням, здоров'ям і популяцією стежать. Тоді всі, хто знаходив кошеня на вулиці або хотів позбутися власної тварини, стали приносити їх сюди. Популяція котів почала різко зростати, що поставило під загрозу процедуру стерилізації. Тепер у парку висить щит з попередженням про кримінальну відповідальність за підкидання котів в парк і заклик забирати тварин додому – для всіх, хто знаходиться в пошуку мовчазного та

пухнастого компаньйона. У парку можна подивитися на “котячі хостели” і на розкутих і впевнених у собі котів. Так виглядає відповідальність і гуманізм.

Підземна мечеть Санджаклар

Більшість мечетей в Стамбулі схожі одна на іншу, і після другої їх вже складно розрізняти. З мечеттю Санджаклар інша історія – вона настільки відрізняється від звичних баневих, що складно відразу зрозуміти, що це мечеть. Вона була побудована у 2013 році відомим турецьким архітектором Емре Аролатом і взяла перший приз у номінації «Краща релігійна споруда Туреччини» на Всесвітньому фестивалі архітектури. Мечеть знаходиться в районі Бююкчекмедже, це практично кінець міста, так що їхати туди доведеться пристойно. Зате це відмінна можливість по-новому поглянути на ідіому «естетика міських околиць». Двір мечеті нагадує чи то картину кубіста, чи то артпростір, але ближче до намазу туди зберуться типові турецькі дідусі на молитву. Зверни увагу на роботу зі світлом і тінню. Практично всі богословські акценти розставлені без використання каліграфії або розписів.

Рис. 2.27 - Галерея Kubbe

Рано чи пізно ти почнеш шукати оглядовий майданчик вище, щоб надивитися на Босфор. І рано чи пізно ти спробуєш дістатися до однієї з дахів середньовічних торгових центрів – ханів, які розташовані між єгипетським і критим базарами. Колись популярний та доступний дах на Валіде-хані тепер закритий, так що вирушай на сусідню, на Сагир-хан. Хлопці з Kubbe правильно розрахували, що раз вже так багато народу на даху, то варто цей простір якось освоїти та відкрили галерею. Там є зал для коворкінгу (використовується переважно котами для сну),

скромненька бібліотека, зал для роботи місцевих художників та художниць і виставковий зал, де можна купити антикварні килими та подушки. У коридорі розставлені різні китчеві хендмейд-сумки, прикраси та інша нісенітниця. Хлопці, які доглядають за Галереєю, із задоволенням розкажуть тобі про кожну подушку, що у них зберігається, і напоять чаєм.

Археопарк Кючюкяли

Руїнами візантійських монастирів у Стамбулі нікого не здивувати. Навіть якщо це азіатська частина міста. Навіть якщо монастир називався на честь Сатира. Так що, коли такий монастир був знайдений, керівники розкопок зрозуміли, що розраховувати на натовпи туристів їм не доведеться, і обрали іншу стратегію. Замість акценту на іноземців, які сумують за великої православної імперії, археологи зробили ставку на місцевих дітей. Тепер в сезон розкопок (2-3 місяці на рік), тут проходять різні заходи, присвячені залученню місцевого населення в дослідження цієї локації. Тут функціонують дитячі клуби, проходять концерти просто неба, показують фільми про археологію, проводять безкоштовні екскурсії та багато інших заходів. Якщо пощастить потрапити в Стамбул влітку, до парку можна швидко дістатися на метро від Кадикея (станція Кючюкяли) [11].

2.3. Основні етапи створення нової екскурсії

Етап 1 Визначення мети й завдань екскурсії Робота над будь-якою новою екскурсією починається з чіткого визначення її мети. Це допомагає авторам екскурсії більш організовано вести роботу надалі [12].

Мета екскурсії – це те, задля чого показуються екскурсантам екскурсійні об'єкти.

Приклад формулювання мети екскурсії: виховання любові й поваги до своєї Батьківщини; естетичне виховання; розширення світогляду; одержання додаткових знань із певних галузей науки або окремих темах; знайомство з історією й

сучасністю міста тощо. Завдання екскурсії – досягти цілей шляхом розкриття її теми.

Етап 2 Вибір теми Вибір теми залежить від потенційного попиту, певного замовлення або цілеспрямованого створення певної тематики екскурсій. Кожна екскурсія повинна мати свою чітко визначену тему.

Тема в екскурсії – предмет показу й розповіді, короткий і концентрований виклад основного змісту екскурсії. Тема є стрижнем, що поєднує окремі об'єкти й підтеми екскурсії в єдине ціле. Тема екскурсії відображає її зв'язок з певною галуззю науки і покладається в основу класифікації екскурсій. Особливістю кожної екскурсійної теми є те, що вона тісно пов'язана з об'єктами показу й з тим екскурсійним матеріалом, що насичує її зміст.

Цей матеріал повинен бути поданий у такому обсязі, що може бути засвоєний екскурсантами під час показу об'єктів. Тема регулює розповідь, не даючи можливості екскурсоводу розповісти про об'єкт усе, що він про нього знає, особливо в тих випадках, коли об'єкт буває багатоплановим і містить значний інформаційний обсяг.

Саме темою екскурсії визначається, як показати об'єкт, яку частину інформації дати екскурсантам у цьому випадку. Деякі об'єкти показуються в декількох екскурсіях. У кожній із них про один і той самий об'єкт подається різний обсяг інформації, а у розповідях він висвітлюється в різних ракурсах. Кожна тема становить сукупність цілої низки підтем.

У кожній підтемі повинна бути власна назва, повнота (розподіл на окремі питання) й логічна завершеність (висновки). Кожна підтема може розкриватися на одному або декількох екскурсійних об'єктах. Правильно розроблена підтема повинна сприйматися екскурсантами не сама собою, а водночас з іншими підтемами, у композиції.

Назва екскурсії – це мовний вираз, який у прямій і непрямій (образній) формі позначає зміст екскурсії. Він має бути точним і не допускати двоякого або незрозумілого тлумачення. Одночасно, назва повинна викликати інтерес у

споживачів, бути яскравою, гарно запам'ятовуватися, при її формулюванні можливо використовувати правила копірайтингу.

Копірайтинг (англ. copywriting – це сполучення слів «copy» – рукопис, текстовий матеріал та «writing» — написання) це – професійна діяльність із написання рекламних і презентаційних текстів (реклама (пряма або прихована) товару, компанії, послуги тощо). Потрібно також уникати назв, які визначають маршрут екскурсії, наприклад, Харків – Дніпро.

Одна тема може мати декілька назв залежно від складу учасників і поставленого завдання (наприклад, оглядова екскурсія Харковом може мати такі назви: «Харків: сторінки історії й сучасність» «Харків: учора-сьогоднізавтра», «Я люблю моє рідне місто Харків», «Харків – моя мала Батьківщина» тощо).

Етап 3 Відбір літератури й складання бібліографії У процесі розробки нової екскурсії складається список книг, зокрема довідкової та особливо краєзнавчої літератури, брошур, статей, опублікованих у періодичному друці, що розкривають тему. Призначення списку – визначити межі майбутньої роботи з вивчення літературних джерел, надати допомогу екскурсоводам у використанні необхідного фактичного й теоретичного матеріалу під час підготовки тексту. У разі значного обсягу літературних джерел список може бути розділений на дві частини: «Основна література» і «Додаткова література».

Етап 4 Визначення інших джерел екскурсійного матеріалу До інших джерел екскурсійного матеріалу належать: дані державних архівів, експозиції музеїв, хронікально-документальні й науково-популярні кінофільми, відеоматеріали телебачення, електронні й інтерактивні інформаційні ресурси, де містяться відомості за темою екскурсії. Як джерело екскурсійного матеріалу також можуть бути використані спогади учасників і очевидців історичних подій. До того ж їхні спогади докладно записуються (диктофон), розшифровуються та літературно обробляються. Також значну допомогу в підготовці екскурсійного матеріалу становить ознайомлення з тематичними музейними експозиціями, виставками, відвідування наукових установ, промислових підприємств, залучення консультантів-фахівців із

зазначеної теми. Усі зазначені джерела вивчаються, систематизуються, складається їхній перелік та опис (анотація).

Кожній галузі науки властива специфічна термінологія, в зв'язку з чим рекомендується під час ознайомлення з інформаційними джерелами складати словник найважливіших термінів за темою екскурсії.

Етап 5 Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів Екскурсійний об'єкт – це предмет або явище, яке дає уявлення про особливості певного історичного періоду розвитку суспільства, науки, техніки, культури, природи, мистецтва, викликає інтерес екскурсантів і спонукає їх до пізнання оточуючої дійсності.

Правильний відбір об'єктів, їхня кількість, послідовність показу визначають якість екскурсії. Екскурсійними об'єктам можуть бути: – Пам'ятні місця – місцевості, пов'язані з історичними подіями (наприклад, Поле Полтавської битви); – будівлі й споруди, меморіальні пам'ятники, пов'язані з життям і діяльністю видатних особистостей, пам'ятки архітектури й містобудування, житлові й суспільні будівлі, промислові підприємства, інженерні споруди, будівлі культурного, культового призначення, фортифікаційні споруди та інші будівлі; – природні об'єкти – ліси, гаї, парки, ріки, озера, ставки, об'єкти природнозаповідного фонду (заповідники, заказники, національні природні парки, парки-пам'ятники садово-паркового мистецтва, а також пам'ятки природи – окремі дерева, реліктові рослини, зоопарки) акваріуми, дельфінарії тощо; – експозиції музеїв, картинних галерей, постійних і тимчасових виставок; – пам'ятки археології – городища, стоянки, поселення, кургани з похованнями, земляні вали, дороги, святилища тощо; – пам'ятки мистецтва – витвори образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, скульптури й твори інших видів мистецтва, які здебільшого зберігаються й експонуються в музейних умовах.

Екскурсійні об'єкти класифікуються: – за змістом – однопланові (шедеври живопису, ріка, рослина, тварина, будинок) і багатопланові (архітектурний ансамбль, ліс, поле, вулиця, площа міста); – за функціональним призначенням – основні, які є основою для розкриття підтем, і додаткові, які показуються під час переїздів (переходів) між основними об'єктами, в дорозі по маршруту слідування до

основного об'єкта, в ході логічних переходів у розповіді; – за ступенем збереженості – повністю збережені, такі, що дійшли до наших днів зі значними змінами, частково збережені, втрачені. – залежно від значення в екскурсії розподіляються на основні й додаткові.

Основні об'єкти піддаються глибокому аналізу, на них розкриваються підтеми екскурсії. Показ додаткових об'єктів, зазвичай, здійснюється під час переїздів (переходів) екскурсійної групи.

Правильний відбір об'єктів забезпечить зорову основу сприйняття екскурсійного матеріалу й глибоке розкриття теми. Бажано, щоб об'єкти з однієї екскурсії не демонструвалися в іншій. Якщо можна, в кожній темі повинні бути «свої» об'єкти. Однак, для багатопланових об'єктів, значення яких, наприклад, для конкретного міста визначне, можливо зробити виняток. Так, якщо неможливо виключити той або інший об'єкт із передбачуваного маршруту через його унікальність, як наприклад, будівлі архітектора О. М. Бекетова, площа Свободи в м. Харкові, які показуються в ряді екскурсій (оглядовій, історичній, архітектурній), то такий об'єкт повинен бути розкритий особливо. Під час його показу повинні бути виявлені ті характерні риси, які не знайшли відбиття в екскурсіях на інші теми. А під час розповіді щоразу повинен бути використаний інший матеріал, який відповідає певній темі.

Тому інтерес екскурсантів під час їхнього повторного огляду в різних екскурсіях не знижується. В екскурсію можуть входити об'єкти як однієї групи (наприклад, пам'ятники архітектури), так і декількох груп (пам'ятні місця, історичні пам'ятки, житлові будівлі, природні об'єкти).

Проте важливим при доборі об'єктів є забезпечення розмаїтності візуального ряду, що дозволяє забезпечити правильне чергування вражень в екскурсантів, зберігати й переключати увагу екскурсантів, вносити елементи новизни під час відвідування різних екскурсійного туристсько-екскурсійного підприємства. Неправильно, наприклад, коли вся оглядова екскурсія побудована винятково на показі будівель певного міста. Тоді зоровий ряд такої екскурсії буде одноманітним, а враження екскурсантів будуть неповними й неясними. Доречно при підборі

об'єктів забезпечити чергування, наприклад, архітектурних і природних об'єктів, сучасної і давньої забудови. Загалом добір об'єктів залежить від теми екскурсії, її змісту, наявності і достатності екскурсійних об'єктів у певній місцевості. У практиці підготовки екскурсій вироблена певна методика оцінки екскурсійних об'єктів. Застосування цієї методики особливо важливо в тих випадках, коли творці нової екскурсії, зустрічаючись на маршруті з декількома об'єктами, подібними за змістом, можуть обирати ті з них, які найцікавіші для певної теми.

Для оцінки об'єктів, які включаються в екскурсію, рекомендується використовувати такі критерії:

1. Пізнавальна цінність – зв'язок об'єкта з певною історичною подією, з певною епохою, життям і творчістю відомого діяча науки або культури, художня цінність пам'ятки, можливість використання в естетичному вихованні учасників екскурсії.

2. Популярність об'єкта, його відомість серед широких верств населення.

3. Незвичайність (екзотичність) об'єкта. Мається на увазі особливість, неповторність об'єкта (наприклад, суцільнозварний міст Е. О. Патона через Дніпро в Києві). Незвичайність об'єкта може бути також пов'язана з певною історичною подією, що відбулася в певній будівлі, на певному місці, або з легендою.

4. Зовнішня виразність об'єкта, тобто його взаємодія із навколишнім середовищем – будівлями, спорудами, природою. Перевага віддається тому об'єкту, який найкраще вписується в місцевість, гармоніює з іншими об'єктами, з ландшафтом.

5. Збереженість об'єкта. Робиться оцінка стану об'єкта в певний момент, і відповідно визначається можливість його показу екскурсантам.

6. Місце розташування об'єкта. У процесі відбору об'єктів потрібно брати до уваги відстань до пам'ятника, зручність під'їзду до нього, придатність дороги для автотранспорту, можливість підвозу до об'єкта екскурсантів, природна обстановка, що оточує цей об'єкт, наявність місця, придатного для розташування групи з метою спостереження.

7. Тимчасове обмеження показу об'єкта (за часом доби, за днями, місяцями та сезонами) – це коли відвідування й огляд об'єкта неможливі через погану видимість, сезонність, графік роботи. Екскурсія не повинна бути перевантажена великою кількістю об'єктів, оскільки це збільшує її тривалість і викликає стомлюваність екскурсантів, а увага й інтерес у цьому разі слабшають. Оптимальна тривалість міської оглядової екскурсії становить 2–4 академічних години, до того ж екскурсанти з інтересом сприймають не більше 15–20 екскурсійних об'єктів. Однак й ця кількість екскурсійних об'єктів доволі значна. Допускається така кількість об'єктів тільки тому, що на оглядових екскурсіях про більшість об'єктів подаються лише довідкові відомості. У тематичних екскурсіях кількість об'єктів значно менша і становить 6–10.

Відбір об'єктів закінчується складанням картки на кожний з них. Картки об'єктів утворюють загальний каталог.

На сьогодні, доцільно вести електронний каталог карток екскурсійних об'єктів, до якого рекомендується вносити такі відомості:

- 1) найменування об'єкта (первісне й сучасне), а також назва, під якою об'єкт відомий серед місцевих мешканців;
- 2) місце розташування об'єкта, його адреса, особливості під'їзду і підхід до нього;
- 3) час виникнення об'єкта, відкриття, спорудження, історична подія, з якою пов'язана його поява (дата події);
- 4) характеристика об'єкта (автор, дата спорудження, стиль, з яких матеріалів виготовлений, текст меморіального напису, особливості тощо);
- 5) призначення, коротка історична довідка (зміни в зовнішньому або внутрішньому вигляді) та сучасне використання;
- 6) джерело відомостей про об'єкт;
- 7) в яких екскурсіях об'єкт використовується;
- 8) дата складання картки, прізвище й посада укладача;
- 9) додаткові відомості (у разі потреби);

10) фотографічні зображення об'єкта в його нинішньому й колишньому вигляді.

Етап 6 Складання маршруту екскурсії Маршрут екскурсії – це найзручніший шлях проходження екскурсійної групи, що сприяє розкриттю теми.

Одне із завдань маршруту – сприяти найповнішому розкриттю теми. Розробка маршруту – складна багатоступінчаста процедура, що потребує досить високої кваліфікації та є одним із головних елементів технології створення нової екскурсії. Під час розробки автобусного маршруту варто керуватися «Правилами дорожнього руху», «Правилами перевезення пасажирів» тощо. У практиці екскурсійних установ існують три варіанти побудови маршрутів: – хронологічний (наприклад екскурсії, присвячені життю та діяльності видатних людей); – тематичний (екскурсії, пов'язані з розкриттям певної теми в житті міста, наприклад «Храми Харкова»); – комплексний або тематико-хронологічний (всі оглядові міські екскурсії).

Вимоги до екскурсійного маршруту

1. Організація показу об'єктів у логічній послідовності й забезпечення зорової основи для розкриття теми.

2. Виключення «екскурсійних петель» – повторний проїзд тою самою ділянкою маршруту.

3. Забезпечення доступності екскурсійних об'єктів (зручний під'їзд/підхід, наявність упоряджених зупинок і місць паркування транспортних засобів, площадок для огляду).

4. Наявність санітарних зупинок і місць для відпочинку, прийому їжі.

5. Переїзд або перехід між об'єктами не повинен перевищувати в міській екскурсії більше 10–15 хвилин, щоб не було занадто тривалих пауз у показі й розповіді (для позаміських екскурсій ця вимога може не виконуватися). У позаміських тривалих екскурсіях, коли автобус проходить 400–500 км необхідно прокласти маршрут у такий спосіб, щоб забезпечити виходи через кожні 100–150 км не менш ніж на 10 хвилин.

6. Розробка принаймні двох варіантів маршруту – перший – основний, другий – додатковий на випадок непередбачуваних ситуацій – перекриття дороги, аварії, затори, ремонтні роботи, псування дорожнього покриття тощо.

7. Розробка автобусного маршруту завершується узгодженням і затвердженням паспорта й схеми маршруту, розрахунку кілометражу й часу використання автотранспорту. Маршрут екскурсії зображується у вигляді схеми (з тлумаченням умовних позначень), затверджується керівником туристсько-екскурсійного підприємства і зберігається разом з усією необхідною документацією на туристсько-екскурсійному підприємстві.

У разі потреби надається транспортним підприємствам-постачальникам. Також схема маршруту повинна бути включена до матеріалів «портфеля екскурсовода» і для наочності демонструватися під час проведення екскурсії. Етап 7 Об'їзд (обхід) маршруту Об'їзд (для транспортної екскурсії) / обхід (для пішохідної екскурсії) маршруту є одним із важливих технологічних етапів розробки нової екскурсії.

На цьому етапі творчій групі необхідно вирішити наступні завдання:

1. Ознайомитися із плануванням траси, вулицями, площами, по яких прокладений маршрут, дорожніми знаками й відповідними правилами проїзду/проходу.

2. Уточнити місця, де розташовані об'єкти, визначити місця зупинок транспорту для висадки групи, місць паркування.

3. Освоїти під'їзд на транспорті до об'єктів та місць паркування.

4. Провести хронометраж часу, необхідного для показу об'єктів, їхньої словесної характеристики й пересування транспорту (пішохідної групи), а також уточнити тривалість екскурсії загалом.

5. Вивчити об'єкти безпосередньо в місці розташування, в натурі, з огляду на об'єкти оточуючого середовища та перевірити доцільність їхнього включення в екскурсію.

6. Обрати найкращі точки для показу об'єктів і варіанти розташування екскурсійної групи. Потрібно обрати декілька варіантів залежно від різних вимог.

По-перше, необхідно брати до уваги найкращі ракурси для показу. Таких варіантів потрібно декілька, на випадок, якщо заплановане основне місце буде зайняте іншою екскурсійною групою. По-друге, при розташуванні групи необхідно зважати на погодні умови. Так, на випадок дощової погоди або навпаки занадто сліпучих сонячних променів, потрібно знайти місця для показу які б захистили екскурсантів, наприклад, навіс, піддашся будинку, крона розлогого дерева.

7. Обрати методичні прийоми для ознайомлення з об'єктами.

8. З метою забезпечення безпеки пересування екскурсантів по маршруту виявити потенційно небезпечні місця й вжити необхідних заходів.

В об'їзді (обході) маршруту обов'язково приймають участь усі члени творчої групи, методисти та по можливості консультанти.

Пізніше організовується колективне обговорення побаченого та виробляються спільні рішення стосовно зазначених завдань.

Етап 8 Підготовка контрольного тексту екскурсії Текст екскурсії становить матеріал, необхідний для повного розкриття всіх підтем, що входять в екскурсію. Завдання тексту – забезпечити тематичну спрямованість розповіді екскурсовода на факти й події, яким присвячена екскурсія, в ньому дається об'єктивна оцінка екскурсійних об'єктів. Згідно з вимогами технології створення нової екскурсії на різних її етапах готуються два різні тексти: контрольний (готується творчою групою) та індивідуальний (готується кожним екскурсоводом самостійно).

Контрольний текст – ретельно підібраний і зв'язаний відповідно до джерел матеріал, який є основою для всіх екскурсій за певною темою. Контрольний текст – технологічний документ, що включає науковий, актуалізований зміст інформації, яка подається на екскурсії. Контрольний текст містить хронологічний виклад матеріалу й не відбиває структури екскурсії, не будується в маршрутній послідовності з розподілом матеріалу, що викладається, по зупинках, де відбувається аналіз екскурсійних об'єктів.

В окремих випадках допускається розбиття контрольного тексту на окремі підтеми під власними підзаголовками, найчастіше для оглядових екскурсій, де матеріал неможливо розташувати в хронологічному порядку. Крім основного

матеріалу в контрольний текст включають матеріали, які складають зміст вступу й висновків з екскурсії, а також тексти логічних переходів.

Цитати, цифри й приклади в контрольному тексті супроводжуються посиланнями на джерела. Контрольний текст екскурсії складається творчою групою. Використовуючи положення й висновки, які містяться в контрольному тексті, екскурсовод складає свій індивідуальний текст. Контрольний текст у цьому випадку виконує роль еталона. Звичайний обсяг тексту для автобусної трьохгодинної екскурсії становить 40–50 сторінок (формат А 4, шрифт 14, інтервал 1,5), а для пішохідної – 25–30 сторінок.

Етап 9 Комплектування «портфеля екскурсовода»

«Портфель екскурсовода» – умовне найменування комплекту наочних матеріалів, використовуваних під час проведення екскурсії. Для зручності зазначені матеріали зазвичай містяться в папці або невеликому портфелі від чого й отримали таку назву.

У «портфель екскурсовода» включаються фотографії, географічні карти, схеми, креслення, малюнки, зразки продукції, копії справжніх документів, рукописів, літературних творів, макети, муляжі, гербарії, колекції мінералів тощо. Завдання «портфеля екскурсовода»:

- відновити відсутні ланки при показу (об'єкт не зберігся до сьогодні, дати уявлення про первісний вигляд об'єкта, показати перспективу в майбутньому);

- дати зорове уявлення про об'єкт (рослини, мінерали, механізми дії шляхом показу справжніх зразків, макетів), події (картини, фотографії карти), видатних особистостей (фотографії, портрети);

- показати копії справжніх документів, рукописів, літературних творів. Такі «портфелі» створюються зазвичай з кожної теми та використовуються в кожній екскурсії.

Нормативних вимог щодо кількості матеріалів включених до портфеля немає. Головна рекомендація – вона не повинна бути зовнішньою, тому що в цьому випадку експонати будуть відволікати екскурсантів від огляду справжніх об'єктів, розсіювати їхню увагу.

Вимоги до підготовки матеріалів «портфеля екскурсовода»:

- матеріали, які включаються в портфель по темі екскурсії не повинні бути одноманітними (не складатися виключно з фотографій);
- матеріали мають бути зручні для використання (цупкі й такі, що не швидко псуються, наприклад заламіновані);
- матеріали повинні бути достатніх розмірів (не занадто дрібними) для зручного й ефективного показу групі людей, останній з яких може знаходитися від екскурсовода на відстані 3–5 метрів;
- до кожного експоната, включеного в «портфель», прикладається картка з поясненнями або довідковим матеріалом. Іноді пояснення прикріплюється зі зворотного боку експоната. Така анотація є вихідним матеріалом для екскурсовода при показі експоната екскурсантам;
- усі матеріали портфеля екскурсовода нумеруються, складається їхній загальний перелік.

Після завершення формування «портфеля екскурсовода» інформації про його складові заноситься до технологічної карти екскурсії з рекомендаціями щодо місця і прийомів демонстрації (будуть розглянуті в наступному підрозділі цього видання). Етап 10 Визначення методичних прийомів проведення екскурсії Успіх проведення екскурсії залежить від використаних у ній методичних прийомів показу й розповіді. Вибір того або іншого методичного прийому визначається завданнями, поставленими перед екскурсією та інформаційною насиченістю певного об'єкта. Робота творчої групи на цьому етапі складається з декількох частин:

- а) відбір найбільш ефективних методичних прийомів для висвітлення підтем (показ, розповідь, особливі методичні прийоми); методичних прийомів, які рекомендуються залежно від екскурсійної аудиторії (дорослі, діти), часу проведення екскурсії (зима, літо, день, вечір);
- б) визначення прийомів збереження уваги екскурсантів й активізації процесу сприйняття екскурсійного матеріалу;

в) вироблення рекомендацій стосовно використання матеріалів «портфеля екскурсовода». Рекомендації щодо використання зазначених методичних прийомів заносяться до технологічної карти екскурсії.

Етап 11 Визначення техніки ведення екскурсії Техніка ведення екскурсії – звіти методичних рекомендацій, які спрямовані на вирішення організаційних питань здійснення екскурсійного процесу.

Ці рекомендації спрямовуються на всіх учасників екскурсії – екскурсовода, водія та екскурсантів.

В основному формулюються вказівки щодо:

1. Перевірки екскурсоводом необхідної документації.
2. Знайомства з групою.
3. Розміщення групи біля об'єктів.
4. Виходу і повернення екскурсантів у транспортний засіб.
5. Пересування екскурсантів.
6. Місця екскурсовода.
7. Дотримання часу, відведеного на екскурсію загалом і розкриття окремих підтем.
8. Техніки ведення розповіді при русі транспорту.
9. Організації відповідей на запитання екскурсантів.
10. Використання пауз в екскурсії.
11. Техніки використання «портфеля екскурсовода».
12. Дотримання елементів ритуалу.

Етап 12 Складання методичної розробки Методична розробка – головний документ туристсько-екскурсійного підприємства, в якому в скороченій формі викладаються вимоги екскурсійної методики до певної екскурсії з огляду на особливості екскурсійних об'єктів, змісту матеріалу, що викладається та аудиторії, на яку вона орієнтована.

Наявність методичної розробки та контрольного тексту надає туристсько-екскурсійному підприємству право на проведення екскурсій за визначеною темою.

Методична розробка складається творчою групою та визначає, як правильно й ефективно провести екскурсію.

Методична розробка поєднує всі компоненти екскурсії в єдине ціле: маршрут, зупинки, об'єкти показу, підтеми, організаційні та методичні рекомендації. Методична розробка складається на кожну тему екскурсії, зокрема враховує вимоги диференційованого підходу до підготовки й проведення екскурсії. Тобто за однією темою вона може мати декілька варіантів з огляду на вікові, професійні й інші інтереси екскурсантів.

Стисло вимоги до методичної розробки можливо визначити через наявність наступних елементів:

– Актуальність – методична розробка повинна вдосконалюватися у процесі вивчення (накопичення практичного досвіду проведення) певної екскурсійної теми, появи нових об'єктів та виявлення нових фактичних та наукових відомостей;

– Цілеспрямованість і тематичність – вибір об'єктів та підбір підтем, формулювання мети та завдань екскурсії з огляду на обрану тему.

– Дотримання структурної схеми екскурсії: вступ, основна частина, висновок.

– Логічність – послідовність розташування підтем в екскурсії, побудова екскурсійного маршруту, формулювання логічних переходів, раціональне співвідношення показу та розповіді, загального та локального матеріалу.

Методична розробка оформлюється в такий спосіб:

1. На титульному аркуші розташовують такі дані: найменування туристсько--екскурсійного підприємства, назва екскурсії, вид екскурсії, довжина маршруту, тривалість в академічних годинах, прізвища й посади укладачів, дата затвердження методичної розробки керівником підприємства (печатка й підпис).

2. На наступних сторінках викладають мету й завдання екскурсії, схему маршруту із вказівкою зупинок під час екскурсії. Перелік підтем.

3. Текст вступу.

4. Технологічна карта [13 - 23].

Висновки до 2 розділу

В даному розділі здійснено аналіз використання та розвитку потенціалу м. Стамбул.

Наведено загальну характеристику міста Стамбул.

Визначено структуру турсресурсів м. Стамбул

Аналіз розвитку туристичного потенціалу м. Стамбул показав унікальні можливості для організації екскурсій, які включають відвідування культурно-історичних місць та природних ресурсів.

Розділ 3

Розробка оглядової екскурсії для школярів 10-11 класів по місту Стамбул

3.1. Особливості організації оглядової екскурсії для школярів 10-11 класів

Організація екскурсій для школярів в Стамбулі має свої особливості і потребує певних підходів, щоб забезпечити безпеку, комфорт і навчальну складову для учнів.

До основних етапів планування екскурсії для школярів належать:

- Планування та підготовка: необхідно визначити цілі та основні об'єкти екскурсії, обрати визначні місця, які заплановано відвідати та скласти програму дня.
- Слід врахувати вік учнів, їх інтереси, потреби.
- Необхідно забезпечити, щоб програма була збалансованою та включала як історичні так і культурні аспекти міста.

Важливим аспектом організації екскурсії для школярів є організація безпечних умов – слід забезпечити безпеку учнів на протязі всіх екскурсій, розробити план дій у разі надзвичайних ситуацій та ознайомити з ним усіх учасників. Слід перевірити наявність страховок в усіх учасників екскурсії. Необхідно забезпечити можливість для батьків та вчителів бути інформаційно обізнаними під час подорожі та контактувати у разі потреби з керівником групи.

Слід підібрати професійного гіда – екскурсовода, який має досвід роботи зі школярами та знання про історію та культуру м. Стамбул. Гід повинен бути комунікабельним, зацікавленим у роботі з дітьми та мати здатність залучати їх до процесу екскурсій.

В організації екскурсії для школярів має бути присутня інтерактивність. Необхідно забезпечити взаємодію та активну участь учнів під час екскурсії. Залучайте їх до обговорення, запитань та вправ, що

стимулюють критичне мислення та сприяють засвоєнню нової інформації. Слід обрати комфортабельний, безпечний транспорт для організації екскурсії для школярів.

Необхідно визначити місце збору та точки контакту у разі розсіювання групи.

Необхідно створити добре структуровану програму екскурсій з достатнім часом для кожного місця відвідин.

3.2. Розробка маршруту та технологічної карти екскурсії для школярів 10-11 класів по місту Стамбул

Маршрут екскурсії передбачає відвідування 7 основних туристичних локацій.

1. Софійський собор
2. Цистерна Базилика
3. Палац Топкапи
4. Гранд базар
5. Галатська вежа
6. Прогулянка центральною вулицею Істікляль
7. Палац Долмабахче
8. Прогулянка по Босфору

Маршрут екскурсії представлено на рис. 3.1.

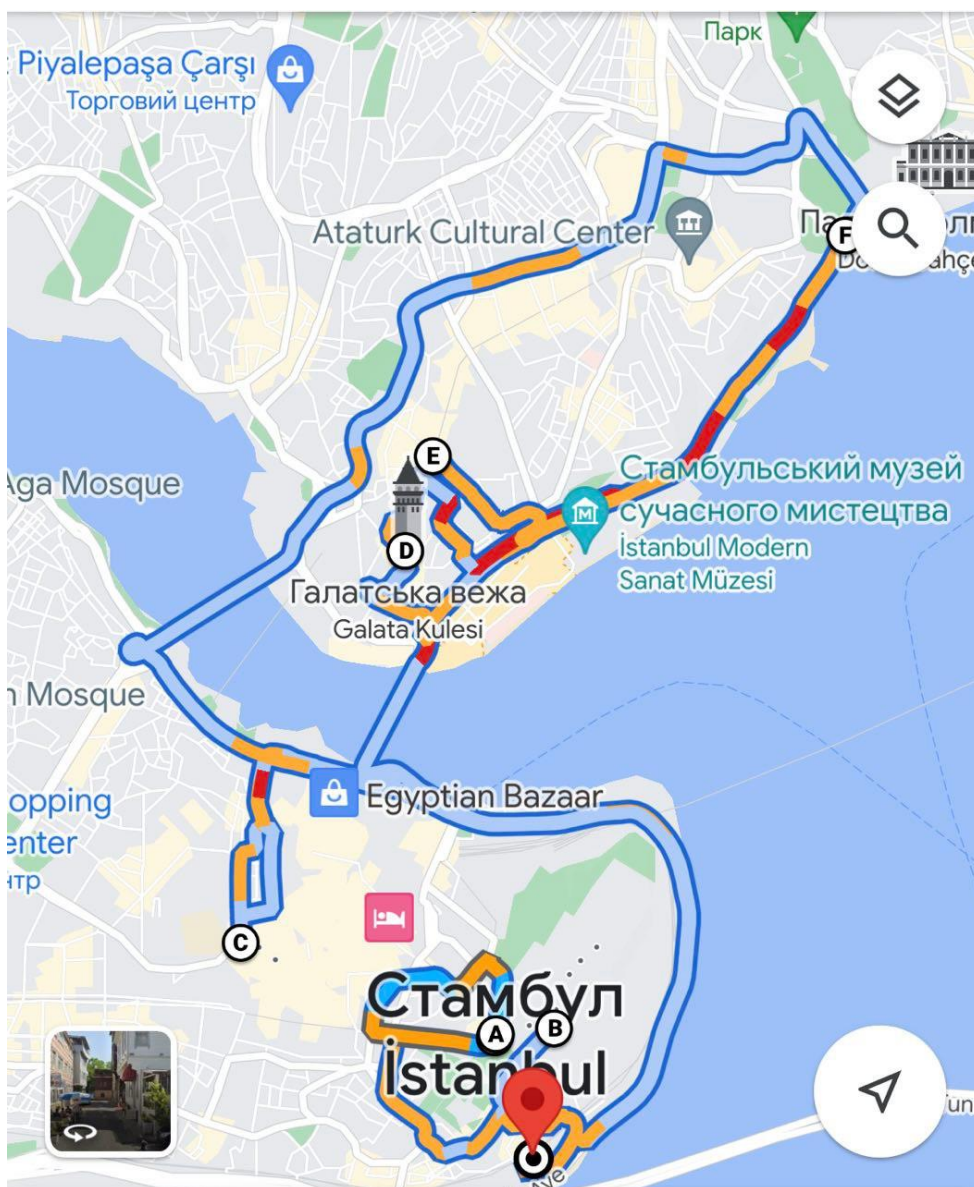

Рис. 3.1 – Маршрут екскурсії для школярів 10-11 класів до м. Стамбул

Технологічна карта екскурсії – технологічний документ, який визначає логічну послідовність огляду екскурсійних об'єктів на маршруті. Технологічна карта включає просторово-часові характеристики окремих етапів екскурсії та висвітлює творчі завдання екскурсовода на кожному з них. Ефективність методичної розробки багато в чому залежить від правильного, точного та змістовного заповнення всіх граф технологічної карти екскурсії.

Розмір технологічної карти залежить від кількості екскурсійних об'єктів, числа підтем, тривалості екскурсії за часом і довжиною маршруту.

Технологічна карта екскурсії до міста Стамбул для школярів 10-11 класів представлена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 Технологічна карта маршруту

Ділянки (етапи) маршрут у екскурсії	Місця зупинок	Об'єкти показу	Тривалість огляду	Найменування підтем і перелік основних питань	Організаційні вказівки
Софійський собор		Елементи собору	45 хв	1. Собор Святої Софії: історія зведення 2. Айя-Софія: архітектура 3. Мозаїки у Соборі Святої Софії 4. Легенди та цікаві факти 5. Загадки підземель собору Святої Софії	Дівчатам покрити голову платком, одягнути довгі спідниці або при вході одягнути спеціальний одяг
Цистерна Базиліка	336 дев'ятиметрові колони, Мармурові голови медузи Горгони, Басейн бажань	Елементи Цистерни	25 хв	1. Історія виникнення 2. Міфи і легенди, пов'язані з цистерною 3. Таємниці і призначення	Зручна, комфортне взуття
Палац Топкапи	Канцелярія Арки Колони, позолочені грати та барельєфи Палацу, башня правосуддя, види зброї, кухня	Елементи Палацу	30 хв	1. Походження назви 2. Історія походження 3. Визначні події, пов'язані з палацом	Дівчатам покрити голову платком, одягнути довгі спідниці або при вході одягнути спеціальний одяг

	палацу, мечеть, конюшні, хамам				
Гранд Базар	Головні лінії базару, магазини, асортимент товарів	Структура Базару	40 хв	Історія базару, структура, основні локальні страви, продукти та напої	Бути обережними з особистими речами
Галатська вежа	Площа біля Галатської вежі. Фотозона з вулиці Galata Kulesi Sk.	Елементи конструкції, основне призначення	30 хв	Історія вежі	
Центральна вулиця Істікляль	Район Бейоглу, площа Таксим, площа Галатасарай	Крамниці, кавярні ресторани готелі, історичний трамвай, Церква святого Людовіка Французького	40 хв	Історія вулиці, основних об'єктів, що на ній розташовані	Комфортне взуття, головні убори в літній період
Палац Долмабахче	Територія палацу	Архітектура та інтер'єр палацу. Зали, двір	1 година	Історія створення, основні факти про палац	Не можна фотографувати в середині палацу
Прогулянка по Босфору	Без зупинок, оглядова екскурсія	Основні краєвиди	30 хв	Торгово – економічні відносини з різними країнами, географічні особливості Босфору	

Загальна тривалість екскурсії становить 5 годин.

У графі 1 «Ділянки (етапи) маршруту екскурсії». прописані етапи переміщення екскурсійної групи від точки початку екскурсії (екскурсовод виконує вступну частину) до закінчення першої підтеми (вказуються найменування вулиць, площ, бульварів, проспектів, виробничих приміщень,

музейних комплексів, монастирів тощо, по яких буде переміщатися екскурсійна група); далі по маршруту початок і закінчення другої підтеми і т.і.

У графі 2 «Місця зупинок» називаються ті точки маршруту, де передбачений вихід з автобуса; передбачається огляд об'єкта з вікон автобуса без виходу екскурсантів або передбачається зупинка на пішохідній екскурсії. Усі записи в цій графі потрібно робити максимально точно, вказуючи географічні місця розташування зупинок.

У графі 3 «Об'єкти показу» перераховують ті об'єкти, які показують групі на зупинці, у процесі переїзду або пересування групи до наступної зупинки. У замиській екскурсії об'єктами показу можуть бути загалом місто, селище, а у разі їхнього розташування вдалині – видимі частини (висока будівля, вежа, дзвіниця тощо), будівлі підприємств, сільськогосподарські угіддя, пейзажі.

Графа 4 «Тривалість». Час, що називається в цій графі становить суму часу, що витрачається на показ об'єктів, розповідь екскурсовода й на пересування екскурсантів по маршруту до наступної зупинки. Тут також необхідно враховувати час, який витрачається на рух біля об'єктів, між об'єктами, час, відведений екскурсантам на самостійне вивчення об'єктів, купівлю сувенірів, санітарні потреби, прийом їжі, паузи тощо. Найточніше визначити час необхідно при здійсненні етапу – об'їзд (обхід) маршруту.

Графа 5 «Найменування підтем і перелік основних питань» або «Основний зміст інформації». Вказується назва підтеми, що розкривається на певному відрізку маршруту, в певний відрізок часу, на перерахованих у графі об'єктах. Формулюють основні питання, що викладаються при розкритті підтеми. Назва підтеми повинна відбивати сутність того розділу екскурсії, який розкривається на зазначених у графі об'єктах, а основні питання повинні визначити послідовність і логічність викладення матеріалу підтеми. Ця графа не повинна передавати повністю зміст екскурсії – для цього існує текст.

Графа 6 «Організаційні вказівки». У цю графу включають усі питання, які входять у поняття «Техніка ведення екскурсії», і рекомендації, що були розроблені на етапі підготовки екскурсії, а також щодо забезпечення безпеки екскурсантів, правил їхньої поведінки на об'єктах, дотримання санітарно-гігієнічних вимог. Головна вимога – зробити так, щоб формулювання з техніки ведення екскурсії були якомога конкретними, чіткими, однозначними і зрозумілими.

3.3 Розрахунок вартості екскурсії

Розрахунок вартості екскурсії наведено в таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Розрахунок вартості екскурсії для класу з 24 осіб

№	Вид затрат	Вартість в грн
1	Аренда екскурсійного автобуса	10000
2	Оплата гіда	3700
3	Страховка	4800
4	Вхідний квиток в Цистерну Базилику	7200
5	Квиток на паром по Босфору	7560
6	Вхідний квиток в Палац Долмабахче	20424
	Всього	53684

На одну особу вартість екскурсії становить 2236 грн

Висновки до 3 розділу

В даному розділі було розроблено екскурсію по м. Стамбул базуючись на основі попередніх досліджень технології побудови екскурсій, складено технологічну карту екскурсії, розроблено маршрут туру, підібрано основні туристичні об'єкти для відвідування, розраховано вартість екскурсії на клас з 24 особи, вартість екскурсії на 1 особу становить 2236 грн.

ВИСНОВКИ

1. Визначено поняття організації екскурсії для школярів.
2. Розкрито сутність шкільних екскурсій, функції та ознаки екскурсії,
3. Висвітлено туристичні формальності організації шкільних екскурсій з України до Туреччини.
4. Охарактеризовано Туреччину як туристично привабливу країну для організації подорожей.
5. Підтверджено вагомий потенціал Туреччини, її культурно-історичну спадщину для організації туристичного бізнесу.
6. Здійснено аналіз використання та розвитку потенціалу м. Стамбул.
7. Наведено загальну характеристику міста Стамбул.
8. Визначено структуру турсресурсів м. Стамбул
9. Аналіз розвитку туристичного потенціалу м. Стамбул показав унікальні можливості для організації екскурсій, які включають відвідування культурно-історичних місць та природних ресурсів.
10. Розроблено екскурсію по м. Стамбул
11. Базуючись на основі досліджень технології побудови екскурсій, складено технологічну карту екскурсії, розроблено маршрут туру, підібрано основні туристичні об'єкти для відвідування
12. Розраховано вартість екскурсії на клас з 24 особи, вартість екскурсії на 1 особу становить 2236 грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поняття екскурсії URL:https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs1-1.htm
2. Функції та ознаки екскурсії URL:https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs1-2.htm
3. Бейдик О.О. Рекреаційна географія : навч.-метод, комплекс дисципліни / О.О. Бейдик. — К.: Обрії, 2007. — 96 с.
4. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник / І.А. Дубович. — К.: Знання, 2008. — 839 с.
5. Енциклопедія країн світу. — К.: Науково-виробниче об'єднання "Економіка". — 2004. — 325с.
6. Масляк П. О. Країнознавство: Підручник. — К.: Знання, 2007. — 292с. 6. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П.О. Масляк. - К.: Знання, 2008. - 343 с.
7. Особливості розвитку туризму в Туреччині URL:<http://svit.ukrinform.ua/Turkey/turkey.php>
8. Розвиток туризму в Туреччині URL:<http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/viewFile/1664/1723>
9. Стамбул: столиця чотирьох імперій URL:<https://investory.news/stambul-stolicya-chotirox-imperij/>
10. Стамбул. Туреччина. Все про місто. URL:<https://mandry.club/mista/stambul/>
11. Шість незвичайних пам'яток Стамбула URL:<https://mandry.club/cikavifactu/6-nezvichajnix-pamyatok-stambula/>
12. Сталий розвиток туристичної галузі Туреччини URL:http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2019/6.pdf
13. Організація екскурсійної діяльності URL:http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-menedzhmenta/Lekcii/ORGANZACYA_EKSKURSNNOI_DYALNOST.pdf

14. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі: навчальнометодичний посібник. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. – 144 с.
15. Любіцева О.О. Методика розробки турів: навчальний посібник / О. О. Любіцева. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Альтерпрес, 2008. – 300 с.
16. Мальська М.П. Планування туристичної діяльності: підручник / М. П. Мальська, О. Ю. Бордун; Міністерство Освіти і науки України. – К.: Знання, 2010. – 310 с.
17. Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг: навчальнометодичний посібник / С.Г. Нездоймінов. – Одеса: Астропринт, 2011. – 216 с.
18. Організація екскурсійної діяльності. Опорний конспект лекцій / укл. О. О. Каролоп. – К. : Видавничий центр КНТЕУ. – 2002. – 45 с.
19. Покоłodна М.М. Організація екскурсійної діяльності: підручник / М.М. Покоłodна; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова, 2017. – 180 С.
19. Чагайда І. М. Екскурсознавство : навчальний посібник / І. М. Чагайда, С. В. Грибакова. – К. : "Кондор", 2004. – 204 с.
20. Романенко О. В. Організація екскурсійних послуг / О.В.Романенко // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – №176. – С.159-161 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. tourlib.net](http://www.tourlib.net)
21. Екскурсії до Стамбулу URL:https://excursionmania.ru/kurorti/istanbul-ekskursii/?gclid=CjwKCAjw36GjBhAkEiwAKwIWuTfbmKMifiCg26tW6lJmLUN6LpxejShvCUCI06WUtBvXj9mEl0ar2BoCMnIQAvD_BwE
22. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років ХХ століття: період переходу до ринку. Наука та інновації. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14
- 23..Організація туризму: підручник / І.М. Писаревський, С.О. Погасій, М.М. Покоłodна та ін.; за ред. І.М. Писаревського. – Х.: ХНАМГ, 2008. – 541 с

Кваліфікаційна робота бакалавра на тему:

**«Особливості організації оглядової екскурсії для
школярів 10-11 класів по місту Стамбул»**

Виконавець роботи: Мазуліна А.
Керівник роботи: Крупіца І.В.
Іванченков В.С

Одеса ОНТУ 2023

Екскурсійний туризм – це один з різновидів туристичної галузі, подорожі з метою ознайомлення з пам'ятками історії та культури, природними пам'ятками, музеями, театрами, традиціями народів на певній території.

Відповідно, внутрішній екскурсійний туризм – це один з різновидів туристичної галузі даної країни, подорожі всередині цієї країни з метою ознайомлення з її пам'ятками історії та культури, природними пам'ятками, музеями, театрами, народними традиціями.

Діяльність екскурсійного туризму полягає в організації турів історичної, культурної, пізнавальної спрямованості.

Об'єкт аналізу:
місто Стамбул,
як екскурсійне місце.

Мета роботи : комплексне дослідження особливостей організації та проведення туристичних чи екскурсійних поїздок різними віковими категоріями дітей та молоді у Стамбул.

Завдання роботи: розробка екскурсії до м. Стамбул для школярів 10-11 класів.

У першому розділі розкрито :

- Інформацію про організацію екскурсії для школярів
- Сутність шкільних екскурсій
- Функції та ознаки екскурсії
- Туристичні формальності організації шкільних екскурсій з України до Туреччини
- Туреччина як туристична приваблива країна для організації подорожей «Екскурсія - форма і метод набуття знань та організації дозвілля. Передбачає відвідування визначних місць та об'єктів, їх пізнання під керівництвом фахівця-екскурсовода».

У процесі пізнання екскурсовод допомагає екскурсантам:

- побачити об'єкти, на основі яких розкривається тема;
- почути необхідну інформацію про ці об'єкти;
- усвідомити значення подій та відчутти потрібні емоції;
- опанувати практичні навички самостійного спостереження й аналізу екскурсійних об'єктів.

Туреччина (тур. Türkiye), офіційна назва Турецька Республіка – країна, розташована між Чорним і Середземним морями, межує на сході з Вірменією, Грузією й Іраном, на південному сході з Іраком і Сирією, на заході з Грецією й омивається Егейським морем, на північному заході межує з Болгарією. Туреччина має великий туристичний потенціал.

Найвища вершина Туреччини — згаслий вулкан Великий Арарат (5165м) на Вірменському нагір'ї.

На півночі Туреччини розташовані Понтійські гори (до 3937 м)

Датою заснування Стамбулу вважається 659 рік до н.е., коли на азійській стороні Босфора з'явилися поселення грецьких рибалок. У 667 році до н.е. було засновано місто Візантій, яке у 74 році до н.е. увійшло до складу Римської імперії. У 330 році місто змінило назву на Константинополь на честь імператора Костянтина та стало столицею імперії.

Довжина підвісного мосту через Босфор перевищує 1,5 км.

Мечеть Чамлиджа

Аеропорт "Стамбул"

Гранд Базар

Райони Стамбула

Султанахмет

Галата

Золотий Ріг

Босфор

Айя-Софія

Айя-Софія (собор св. Софії) – одна з найвідоміших і знакових пам'яток Стамбула, грандіозний християнський собор, в період Османської імперії перетворений на мечеть.

Блакитна мечеть — ще одна знакова пам'ятка Стамбула, шедевр мусульманської архітектури. Була побудована між 1609 і 1616 роками султаном Ахметом I.

Феодосійські стіни — ділянка добре збережених стародавніх укріплень, які позначають західний кордон старого міста. Велика частина стін датується 5 століттям.

Палац Топкапи — чудова споруда 15-го століття, побудована Мехметом Завойовником практично на березі Босфору. Звідси османські правителі керували своєю імперією до 19-го століття. Це величезний палацовий комплекс зі стінами та вежами, який є шедевром османського мистецтва.

Цистерна Базиліка — одна з найдивовижніших пам'яток Стамбула, була розпочата при Костянтині та закінчена в 6 столітті при Юстиніані. Багато колон мають декоративну різьбу. У північно-західному куті розташовані знамениті колони Медузи Гаргони.

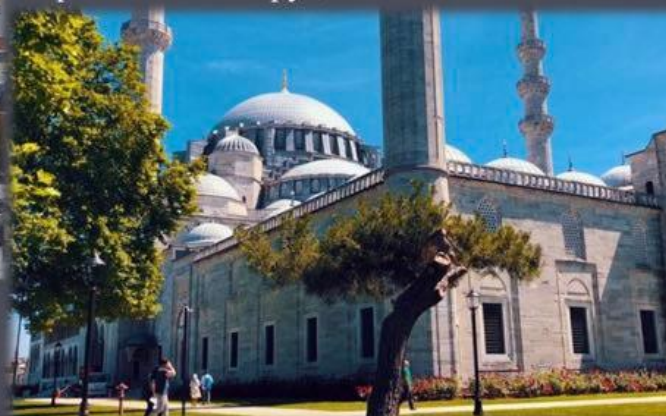

Іподром — одна з небагатьох давньоримських споруд, що збереглися на території Стамбула у вигляді руїн.

Ринок прянощів

Сулейманіє — найбільша мечеть Стамбула (що діє) і одне з найвідоміших релігійних споруд міста.

Долмабахче — чудовий палац 19 століття в стилі турецького відродження, який став головною резиденцією султанів замість палацу Топкапи. Будівля має розкішні інтер'єри, які поєднують стилі рококо, бароко, неокласичні та османські елементи.

Багато кімнат палацу багато оздоблені золотом, обставлені шикарними меблями, а їх стелі прикрашені фресками та гігантськими кришталевими люстрами.

Галата — чудова генуезька вежа 14-го століття, розташована в однойменному районі Стамбула і є однією з найвідоміших його пам'яток.

Особливості організації оглядової екскурсії

Організація екскурсій для школярів в Стамбулі має свої особливості і потребує певних підходів, щоб забезпечити безпеку, комфорт і навчальну складову для учнів. До основних етапів планування екскурсії для школярів належать:

- **Планування та підготовка:** необхідно визначити цілі та основні об'єкти екскурсії, обрати визначні місця, які заплановано відвідати та скласти програму дня.
- Слід врахувати вік учнів, їх інтереси, потреби.
- Необхідно забезпечити, щоб програма була збалансованою та включала як історичні так і культурні аспекти міста.

Важливим аспектом організації екскурсії для школярів є організація безпечних умов – слід забезпечити безпеку учнів на протязі всіх екскурсій, розробити план дій у разі надзвичайних ситуацій та ознайомити з ним усіх учасників. Слід перевірити наявність страховок в усіх учасників екскурсії.

Необхідно забезпечити можливість для батьків та вчителів бути інформаційно обізнаними під час подорожі та контактувати у разі потреби з керівником групи.

Слід підібрати професійного гіда – екскурсовода, який має досвід роботи зі школярами та знання про історію та культуру м. Стамбул. Гід повинен бути комунікабельним, зацікавленим у роботі з дітьми та мати здатність залучати їх до процесу екскурсій.

В організації екскурсії для школярів має бути присутня інтерактивність. Необхідно забезпечити взаємодію та активну участь учнів під час екскурсії. Залучайте їх до обговорення, запитань та вправ, що стимулюють критичне мислення та сприяють засвоєнню нової інформації. Слід обрати комфортабельний, безпечний транспорт для організації екскурсії для школярів.

Необхідно визначити місце збору та точки контакту у разі розсіювання групи.

Необхідно створити добре структуровану програму екскурсій з достатнім часом для

Маршрут екскурсії

Маршрут екскурсії передбачає відвідування 7 основних туристичних локацій.

- Софійський собор
- Цистерна Базиліка
- Палац Топкапи
- Гранд базар
- Галатська вежа
- Прогулянка центральною вулицею Істікляль
- Палац Долмабахче
- Прогулянка по Босфору

Маршрут екскурсії для школярів 10-11 класів до м. Стамбул

Ділянки (етапи) маршруту у екскурсії	Місця зупинок	Об'єкти показу	Тривалість огляду	Найменування підтем і перелік основних питань	Організаційні вказівки
Софійський собор		Елементи собору	45 хв	1. Собор Святої Софії: історія зведення 2. Аія-Софія: архітектура 3. Мозаїки у Соборі Святої Софії 4. Легенди та цікаві факти 5. Загадки підземель собору Святої Софії	Дівчатам покрити голову платком, одягнути довгі спідниці або при вході одягнути спеціальний одяг
Цистерна Базиліка	336 дев'ятиметрові колони, Мрамурові голови медузи Горгони, Басейн бажань	Елементи Цистерни	25 хв	1. 2. 3. Історія виникнення вин Міфи і легенди, пов'язані з цистерною Тасмищі і призначення	Зручна, комфортне взуття
Палац Топкапи	Канцелярія Арки Колони, позолочені грати та барельєфи Палацу, башня правосуддя, види зброї, кухня палацу, мечеть, конюшні, хамам	Елементи Палацу	30 хв	1. 2. 3. Походження назви Історія походження Визначні події, пов'язані з палацом	Дівчатам покрити голову платком, одягнути довгі спідниці або при вході одягнути спеціальний одяг
Гранд Базар	Головні лінії базару, магазини, асортимент товарів	Структура Базару	40 хв	Історія базару, структура, основні локальні страви, продукти та напої	Бути обережними з особистими речами

Галатська вежа	Площа біля Галатської вежі. Фотозона з вулиці Galata Kulesi Sk.	Елементи конструкції, основне призначення	30 хв	Історія вежі	
Центральна вулиця Істікляль	Район Бейоглу, площа Таксим, площа Галатасарай	Крамниці, кавярні ресторани готелі, історичний трамвай, Церква святого Людовіка	40 хв	Історія вулиці, основних об'єктів, що на ній розташовані	Комфортне взуття, головні убори в літній період
Палац Долмабахче	Територія палацу	Французького Архітектура та інтер'єр палацу. Зали, двір	1 година	Історія створення, основні факти про палац	Не можна фотографувати в середині палацу
Прогулянка по Босфору	Без зупинок, оглядова екскурсія	Основні красвиди	30 хв	Торгово – економічні відносини з різними країнами, географічні особливості Босфору	

Розрахунок вартості екскурсії для класу з 24 осіб

№	Вид затрат	Вартість в грн
1	Аренда екскурсійного автобуса	10000
2	Оплата гідів	3700
3	Страховка	4800
4	Вхідний квиток в Цистерну Базилику	7200
5	Квиток на паром по Босфору	7560
6	Вхідний квиток в Палац Долмабахче	20424
	Всього	53684

Висновки:

- Визначено поняття організація екскурсії для школярів.
- Розкрито сутність шкільних екскурсій, функції та ознаки екскурсії,
- Висвітлено туристичні формальності організації шкільних екскурсій з України до Туреччини.
- Охарактеризовано Туреччину як туристично привабливу країну для організації подорожей.
- Підтверджено вагомий потенціал Туреччини, її культурно-історичну спадщину для організації туристичного бізнесу.
- Здійснено аналіз використання та розвитку потенціалу м. Стамбул.
- Наведено загальну характеристику міста Стамбул.
- Визначено структуру турсервісів м. Стамбул
- Аналіз розвитку туристичного потенціалу м. Стамбул показав унікальні можливості для організації екскурсій, які включають відвідування культурно-історичних місць та природних ресурсів.
- Розроблено екскурсію по м. Стамбул
- Базуючись на основі досліджень технології побудови екскурсій, складено технологічну карту екскурсії, розроблено маршрут туру, підібрано основні туристичні об'єкти для відвідування
- Розраховано вартість екскурсії на клас з 24 особи, вартість екскурсії на 1 особу становить 2236 грн.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!'

Перевірка тексту на плагіат

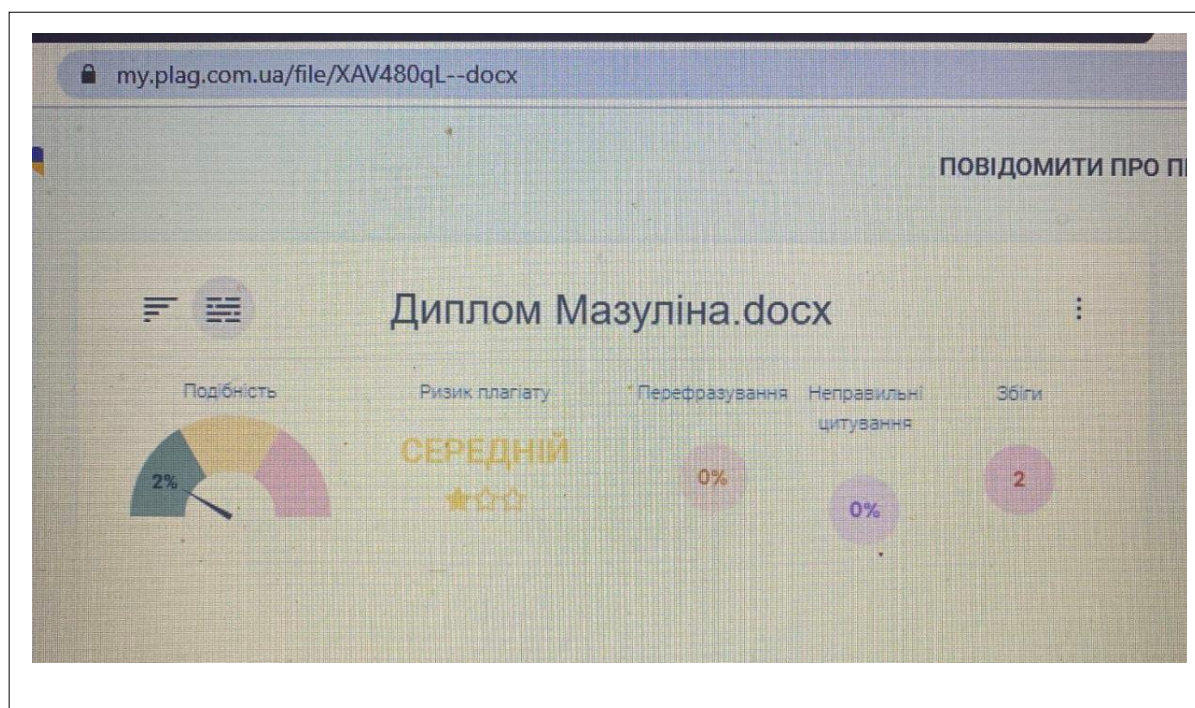
Кваліфікаційна робота бакалавра.

Тема: «Особливості організації оглядової екскурсії для школярів 10-11 класів по місту Стамбул»

Засіб перевірки plag.com.ua

Унікальність по фразам > 30 %

Унікальність по словам >30 %

Керівник и _____ Ірина КРУПІЦА
_____ В'ячеслав ІВАНЧЕНКОВ
(підпис)

Здобувач (ка): _____ Алла МАЗУЛІНА
(підпис)